

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060303

DOM
2024-03-06
Stockholm

Mål nr
M 14424-22

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Umeå tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2022-11-07 i mål M nr 1423-18, se bilaga A

PARTER

Klagande

Umeå Energi Aktiebolag, 556097-8602, Box 224, 901 05 Umeå

Ombud: Jur. kand. USBO

c/o Umeå Kommunföretag AB, Rådhusplanaden 8, 903 28 Umeå

Motpart

1. Kammarkollegiet, Box 2218, 103 15 Stockholm

2. Länsstyrelsen i Västerbottens län, 901 86 Umeå

3. Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund, 802004-4288
c/o STNY

4. Älvräddarnas Samorganisation, 802442-7737
c/o RILÖ, Stantorsgatan 6, 915 31 Robertsfors

5. Umeå kommun, 901 84 Umeå

SAKEN

Lagligförklaring och tillstånd enligt miljöbalken till vattenverksamhet vid Sävar kraftverk i Sävarån i Umeå kommun

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

Mark- och miljööverdomstolen undanröjer mark- och miljödomstolens dom utom såvitt avser prövningsavgift, rättegångskostnader och godkännande av miljökonsekvensbeskrivningen samt återförvisar målet till mark- och miljödomstolen för fortsatt behandling.

Dok.Id 1988063

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
08-561 675 50

E-post: svea.avd6@dom.se
www.svea.se

Telefax

Expeditionstid
måndag – fredag
08:00–16:30

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Umeå Energi Aktiebolag (Umeå Energi) har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska godkänna miljökonsekvensbeskrivningen och lagligförklara befintliga anläggningar vid Sävar kraftverk bestående av

- grunddamm och intag
- tilloppskanal
- tubintag inklusive överfallsutskov
- intagstub, maskinstation och utloppskanal,

samt ge tillstånd enligt miljöbalken för att

- riva ut tidigare anlagd fisktrappa
- genom arbete i vatten riva ut befintlig slits i grunddammen och där anlägga en upptröskling för fiskvandring samt att för dessa arbeten anlägga och riva ut tillfälliga fångdammar
- att med anläggningen avleda vatten för kraftutvinning
- från Sävarån in i tilloppskanalen avleda en vattenmängd av som mest 4,6 m³/s och att med befintlig grunddamm dämna vatten.

Umeå Energi har vidare, reservationsvis, yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska ge bolaget tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken att vidmakthålla befintliga anläggningar och bedriva den enligt ovan beskriva verksamheten samt ge dispens från strandskyddsbestämmelserna.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har medgett bolagets yrkanden under förutsättning att ett tillstånd förenas med tillräckliga skyddsåtgärder.

Kammarkollegiet, Älvräddarnas Samorganisation (Älvräddarna) och **Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund (Sportfiskarna)** har motsatt sig ändring av mark- och miljödomstolens dom.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Umeå Energi har vidhållit det som anförts i mark- och miljödomstolen samt tillagt i huvudsak följande.

Tillåtlighet enligt 4 kap. 6 § miljöbalken (utbyggnadsförbudet)

Yrkandet om tillstånd ska, som mark- och miljödomstolen konstaterat, ställas mot de faktiska förhållandena i dagsläget. Nollalternativet utgörs alltså av att det idag från huvudfåran avleds vatten med mer än 4,6 m³/s. Detta är en följd av att det utöver turbinens slukförmåga även förs vatten i ett överfallsutskov samt att det under perioden maj till oktober släpps vatten i fisktrappan. Av flödesmätningen 2019 framgår att det den 23 maj 2019 avleddes 6,6 m³/s vilket inte torde vara unikt. Till nollalternativet hör också att det finns en dämmande grunddamm med en slits för fiskvandring, att ett begränsat minflöde om ca 1,0 m³/s tillämpas och att fiskgallret med spaltvidd om 50 mm är nere från den 1 oktober och någon månad fram till isläggning.

Ansökan innebär att avledningen från huvudfåran till kraftverket kommer att minska eftersom den begränsas till 4,6 m³/s. Tappningen i överfallsutskovet och fisktrappan ska upphöra. Dämningen vid grunddammen ändras inte men dammen förbättras med en upptröskling för fiskvandring som förutom lax och öring även medger lättare passage för svagsimmande arter. Minflödet i huvudfåran regleras till minst 3 m³/s i stället för som tidigare lägre än 1,0 m³/s. Gallret, dvs. fiskledaren, får en smalare spaltvidd och det kommer att vara på plats året om så länge islägget medger det.

För flöden mellan 2,2 och 6,0 m³/s innebär ansökan att flödet i huvudfåran ökar i jämförelse med hur verksamheten bedrevs när utbyggnadsförbudet infördes 1993. Det är först vid flöden över 6,0 m³/s som flödet i huvudfåran kommer bli lägre jämfört med vad som gällde 1993. Inget vatten kommer avledas från huvudfåran vid flöden som understiger 4,8 m³/s. Enligt SMHI:s statistik förekommer flöden över 4,8 m³/s under ca 80 procent av året. Perioder med lägre flöden än så har vanligtvis infallit under februari och mars samt augusti och september. Därutöver bedömer SMHI att medel- och

långvattenföringen kommer att förändras till i slutet av seklet och att medelvattenföringen kommer att öka under hela vinterhalvåret (november – mars).

Det är således fel att verksamheten ”skulle förlänga tiden då ekosystemet befinner sig i mycket låga flöden”. Med mycket låga flöden verkar mark- och miljödomstolen avse medellångvattenföring (MLQ) vilken är 3 m³/s, eller därunder. Sådana flöden förekommer naturligt. Det är endast för perioder med totalflöden om 6,0 – 7,6 m³/s som flöden om 3,0 m³/s förlängs i jämförelse med läget när utbyggnadsförbudet infördes. Flöden under 3,0 m³/s förekommer statistiskt under alla delar av året utom under vårfloden och första veckan i november; i mars under 10 procent av åren och augusti-oktober under 15 procent av åren. Biotan i den aktuella sträckan är därmed anpassad till dessa lågflöden och gränserna sätts för habitatets utbredning. Det föreslagna minflödet om 3,0 m³/s är därmed anpassat till naturens egna förutsättningar och periodens längd bedöms inte påverka åsträckans biologi.

Driften av kraftverket innebär inte något vandringshinder och endast försumbara habitatförluster för de för naturtypen 3210 typiska arterna lax, stensimpa, öring, harr, flodnejonöga och elritsa. Biotopkarteringen av huvudfåran som utfördes 2019 visar att förhållandena för fisklek är ”möjliga men inte goda” då det är begränsat med substrat för lekbottnar vilket beror på tidigare utförda flottledsrensningar. Flodpärlmussla återfanns inte på sträckan och man hittade inte heller större ytor som lämpar sig för nejonögarver. Förutom lax och öring så gäller för den stora gruppen arter som är utpekade som typiska för naturtypen att de finns i de nedre delarna av Sävarån och är beroende av regelbundna översvämningar. Deras livsmiljöer utgörs av andra naturtyper än större vattendrag, främst svämskogar och strandängar. Påverkan på upp- och nedvandrande lax är marginell och ingen mortalitet kunde konstateras bland smolten som gick genom turbinen. Flodnejonögas, harrens, sikens och lakens vandringar är av kortare karaktär och ofta upp till det första forsområdet i ån/älven från havet sett. Kraftverket är beläget i det andra forsområdet, ca 12 kilometer från kusten. Sik vandrar upp till även detta forsområde, däremot inte lake. Lake leker ca 1,5 kilometer nedströms kraftverket, och är därmed inte beroende av vandringar förbi kraftverksområdet. Den förändring av grunddammen som föreslås minskar det eventuella vattenhinder som dammen kan utgöra.

Samhällsekonomisk tillåtlighet

Baserat på historiska data kommer kraftverket kunna producera el 80 procent av året. De perioder då kraftproduktion inte kommer äga rum är när flödet i huvudfåran understiger 4,8 m³/s, dvs. vanligtvis under februari och mars samt augusti och september. Pågående klimatförändringar kan komma att medföra en stor ökning av medelflöden under vintern samt mindre minskning av medelflöden under maj – juli vilket innebär att kraftverket allt mer sällan kommer ha uppehåll i elproduktionen. Därtill ska de stora industrisatsningarna i Norrland vägas in vilka medför en ökad efterfrågan på energi. Månadsmedelpriset på den nordiska elbörsen har ökat kraftigt de senaste tre åren och framför allt 2022. Även om Sävar kraftverk producerar förhållandevis lite el jämfört med de stora kraftverken i Umeälven och Skellefteå älv så är småskalig elproduktion i bolagets distributionsområde värdefull utifrån försörjningstryggheten. Utöver den traditionella båtadsberäkningen har Sävar kraftverk betydelse för Umeå Energi då kraftverket medför balans på nätet. Umeå Energi säljer ingen el utan produktionen från Sävar kraftverk står för delar av de förluster som finns i deras nät. Stationen står ”mitt i” deras nät och bidrar till att minska inköp av energi som bolaget annars skulle behöva betala elcertifikat samt effekt- och energiavgifter för.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har vidhållit det som anförts i mark- och miljödomstolen.

Kammarkollegiet har anförts i huvudsak följande. Endast en mindre del av befintliga anläggningar och pågående vattenverksamhet har stöd i tillstånd. Framför allt har turbinen som installerades 1994 inneburit en ökad avledning till kraftverket efter att utbyggnadsförbudet trädde i kraft. Den ökade avledningen kan inte ses på något annat sätt än att den innebär en större avvikelser mot naturliga flödesförhållanden och därmed en tillkommande miljöpåverkan av betydelse. Umeå Energi fäster stor vikt vid att påverkan på flödesförhållandena sägs förbättras i vissa avseenden och att detta skulle kompensera för minskade flöden under andra tider av året. Kravet på obetydlig påverkan i de skyddade vattendragen är dock mycket restriktivt och en försämring som

innebär ökad avvikelse från naturliga flödesförhållanden, om så bara under delar av året, är inte i enlighet med bestämmelsens syfte att skydda de få relativt outbyggda vattendragen. De förbättringar av vandringsmöjligheter och flödesförhållanden som krävs i vattendraget är inte avhängiga att tillstånd ges till den sökta vattenverksamheten. Åtgärder som avledare, låglutande galler, uppströmspassage och minimitappning motsvarande MLQ är att anse som bästa möjliga teknik och utgör ingen kompensation för andra försämrade förhållanden. Därutöver saknas ett tillräckligt underlag för att bedöma om verksamheten kan ges ett Natura 2000-tillstånd. De skyddsåtgärder som Umeå Energi föreslår är inte tillräckliga för att väga upp den ökade miljöpåverkan verksamheten kan medföra.

Älvräddarna Samorganisation har anfört följande. Umeå Energi har utan tillstånd byggt ut ett kraftverk i strid med utbyggnadsförbudet och det vore märkligt om detta skulle godkännas i efterhand. Mark- och miljödomstolen har gjort en korrekt bedömning av bestående skador, t.ex. i form av minskat habitat under stora delar av året beroende på den olagliga utbyggnaden. Kraftverket har därtill ingen betydelse över huvud taget för elnätsreglering eller effekthållning i nätet och det tillhör de allra minsta kraftverken i Sverige.

Sportfiskarna har vidhållit det som anförts i mark- och miljödomstolen och tillagt i huvudsak följande. Den större avledning av vatten från huvudfåran som ansökan avser medför ett minskande flöde i naturfåran och kan innebära, förutom potentiell negativ påverkan på akvatiska organisms möjlighet till upp- och nedvandring, att möjligheten att uppnå god ekologisk funktionalitet i naturfåran påverkas negativt. Det är inte visat att dessa åtgärder inte medfört mer än en obetydlig miljöpåverkan. Sävar kraftverk kommer endast producera 1 240 MWh/år och produktionen får i jämförelse med de större kraftverken i regionen anses vara försumbar. Sävarån är en av Sveriges unika naturlaxälvar som har högsta prioritet i det nationella vattenmiljöarbetet. Den omfattas av utbyggnadsförbudet i 4 kap. 6 § miljöbalken och har utpekats som Natura 2000-område. Ställer man dessa värden mot värdet av den uppgivna elproduktionen är det inte samhällsekonomiskt försvarbart att tillåta elproduktion på platsen.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Tillåtlighet enligt 4 kap. 6 § miljöbalken (utbyggnadsförbudet)

Kraftverket ligger i Sävarån, som är skyddad mot vattenkraftsutbyggnad enligt 4 kap. 6 § miljöbalken. Eftersom bolagets ansökan gjordes 2018 ska bestämmelsen tillämpas i den lydelse den hade före den 1 januari 2019. Detta innebär att endast vattenverksamhet som förorsakar obetydlig miljöpåverkan kan tillåtas i vattendraget. Vad som enligt förarbetena avses med obetydlig miljöpåverkan framgår av mark- och miljödomstolens dom. Där framgår även att begreppet ska tolkas restriktivt.

En första fråga i målet är vilka förhållanden på platsen som prövningen ska utgå från. Mark- och miljööverdomstolen delar mark- och miljödomstolens bedömning att utgångspunkten för prövningen är de faktiska förhållandena. Dessa innebär att det finns anläggningar på platsen, att verksamheten kan avleda upp till 6,6 m³/s vatten från huvudfåran vid högflöden och att avledningen kan medföra flöden i huvudfåran under 1 m³/s.

Ansökan innebär att avledning till kraftverket inte ska ske vid flöden som understiger 4,8 m³/s och att avledning begränsas till 4,6 m³/s. En mintappning om 3 m³/s i huvudfåran ska tillämpas. Detta ska jämföras med driften före 1994 med den mindre turbinen där avledningen skedde från 2,2 m³/s och flödena i huvudfåran tilläts gå ner till uppskattningsvis 1 m³/s. Av utredningen framgår att för totalflöden under 6 m³/s fås högre flöden i huvudfåran med nuvarande större turbin och föreslagen mintappning än med den mindre turbinen. För flöden över 7,6 m³/s är avledningen med nuvarande turbin 1,6 m³/s större än med den mindre turbinen. Den sökta avledningen kommer enligt utredningen i målet ge högre medianflöde i huvudfåran från mitten av februari till slutet av mars samt från mitten av juli till slutet av september, perioder med naturligt lägre flöden, medan flödet under övriga tider kommer vara lägre än tidigare. Flödet i huvudfåran kommer dock påverkas kortare tid – endast 80 procent av tiden jämfört med 97 procent av tiden enligt nuvarande drift. Även om den föreslagna vattenhus-

hållningen kommer att medföra längre perioder med flöden motsvarande medellågvattenföring så är Mark- och miljööverdomstolens bedömning att åtgärderna sammantaget kommer att förbättra konnektiviteten på platsen samt gynna vandringsmöjligheterna för fisk och andra organismer. Mot den bakgrunden bedöms förändringen innebära endast en obetydlig miljöpåverkan. Utbyggnadsförbudet i 4 kap. 6 § miljöbalken är därmed inget hinder mot att ge tillstånd i enlighet med ansökan och senare gjorda kompletteringar.

Samhällsekonomisk tillåtlighet

För att tillstånd ska kunna ges måste även fördelarna av verksamheten vara större än kostnaderna, skadorna och olägenheterna som den medför, se den tidigare lydelsen av 11 kap. 6 § miljöbalken, som alltjämt ska tillämpas i mål och ärenden som inletts före den 1 januari 2019. Umeå Energi har i den i mark- och miljödomstolen ingivna båttnadsberäkningen redovisat att verksamheten ger ett överskott. Enligt Mark- och miljööverdomstolen är fördelarna med verksamheten ur allmän synpunkt att elproduktion kommer att kunna ske åtminstone under delar av året då efterfrågan på el är hög och att produktionen kommer kunna balansera det lokala elnätet. Verksamheten kommer också medföra förbättringar av konnektiviteten genom det ändrade flödet i huvudfåran och uppströmsklingen för fiskvandringen. Eftersom de skador som verksamheten förorsakar bedöms vara små innebär de tänkta förändringarna sammanfattningsvis att fördelarna med verksamheten överstiger kostnaderna samt de eventuella skador och olägenheter som verksamheten kan komma att ge upphov till.

Sammanfattning och slutsats

Mark- och miljööverdomstolens bedömning är alltså att utbyggnadsförbudet inte utgör hinder mot det ansökta tillståndet. Vidare anser domstolen att verksamheten är samhällsekonomiskt tillätlig. Övriga förutsättningar för tillstånd och lagligförklaring bör inte prövas av Mark- och miljööverdomstolen som första instans. Mark- och miljödomstolens dom ska därför undanröjas och målet återförvisas dit för fortsatt behandling. Det finns dock inte skäl att undanröja domen vad avser fastställande av

prövningsavgift, rättegångskostnader och godkännande av miljökonsekvensbeskrivningen.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast 2024-04-03

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Lars Borg och Lars Olsson, tekniska rådet Annika Billstein Andersson samt hovrättsrådet Katarina Berglund Siegbahn, referent.

Föredragande har varit Susanne Schultzberg.

UMEÅ TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2022-11-07
meddelad i
Umeå

Mål nr M 1423-18

PARTER

Sökande

Umeå Energi AB, 556097-8602
Box 224
901 05 Umeå

Ombud: Fastighetsjuristen USBO Umeå
kommunföretag AB
Rådhusplanaden 8
903 28 Umeå

Motpart

1. Havs- och vattenmyndigheten
Box 11930, 404 39 Göteborg

2. Kammarkollegiet
Box 2218, 103 15 Stockholm

3. Länsstyrelsen i Västerbottens län
901 86 Umeå

4. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
651 81 Karlstad

5. Naturvårdsverket
106 48 Stockholm

6. Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund
Svartviksslingan 28, 167 39 Bromma

7. Umeå kommun
901 84 Umeå

8. Älvräddarnas samorganisation, 802442-7737
Stantorsgatan 6, 915 31 Robertsfors

Dok.Id 406642

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 138 901 04 Umeå	Nygatan 45	090-17 21 00 E-post: mmd.umea@dom.se www.domstol.se , Info om vår personuppgiftsbehandling: www.umeatingsratt.domstol.se eller kontakta oss		måndag – fredag 08:00–16:00

SAKEN

Lagligförklaring och tillstånd enligt miljöbalken till vattenverksamhet vid Sävar kraftverk i Sävarån, Umeå kommun

Avrinningsområde: Sävarån

N: 7098740 E: 772333

DOMSLUT

Mark- och miljödomstolen bedömer att den upprättade miljökonsekvensbeskrivningen uppfyller kraven i 6 kap miljöbalken. Miljöbedömningen enligt 6 kap 43 § miljöbalken kan därmed slutföras.

Mark- och miljödomstolen avslår yrkandena om lagligförklaring och ansökan om tillstånd till vattenverksamhet enligt miljöbalken.

Rättegångskostnad

Umeå Energi AB ska utge ersättning till Kammarkollegiet med 31 747 kr och till Länsstyrelsen i Västerbottens län med 108 800 kr, allt plus ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635) från dagen för denna dom till dess betalning sker.

Avgifter

Mark- och miljödomstolen ändrar inte vad som i beslut den 26 juni 2018 har bestämts om prövningsavgift i målet.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAKEN	2
DOMSLUT	2
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
BAKGRUND	5
YRKANDEN M.M.	6
VILLKORSFÖRSLAG	7
Umeå Energi	7
Länsstyrelsen.....	8
Nämnden.....	10
Umeå Energis bemötande av länsstyrelsens och nämndens villkorsförslag	10
ANSÖKAN	11
Höjdsystem	11
Bakgrund.....	11
Tidigare prövningar m.m.	12
Beskrivning av anläggning och verksamhet	13
Denna ansökan	13
Hydrologiska förhållanden	15
Rådighet.....	15
Strömfallsfastighet.....	15
Planförhållanden.....	15
Tillåtlighet.....	16
Miljökonsekvensbeskrivning	18
Konsekvenser av om anläggningen inte förklaras laglig jämte tillstånd inte medges	21
Samråd	22
Arbetstid	23
Oförutsedd skada.....	23
Bygdeavgift och fiskeavgift.....	23
KOMPLETTERINGAR, YTTRANDEN SAMT BOLAGETS BEMÖTANDEN	23
Bolagets bemötande om utgångspunkter för prövningen	23
Bolagets kompletterande nollalternativ	25
Statens geotekniska institut (SGI)	26
Umeå Energis bemötande av SGI:s synpunkter.....	26
Nämnden.....	27
Umeå Energis bemötande av nämndens yttrande	28

Länsstyrelsen.....	28
Umeå Energis bemötande av länsstyrelsens yttranden.....	30
Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund (Sportfiskarna)	31
Umeå Energis bemötande av Sportfiskarnas yttranden.....	32
Älvräddarna.....	32
Umeå Energis bemötande av Älvräddarnas yttranden	35
Kammarkollegiet.....	36
Sävaråns fiskevårdsområde (FVO)	38
Umeå Energis bemötande av Sävaråns fiskevårdsområde yttrande.....	38
DOMSKÄL.....	38
Utgångspunkter för prövningen	38
Rådighet m.m.	39
Tillstånd till vattenverksamhet.....	39
Tidigare tillståndsprövning	39
Miljökonsekvensbeskrivningen	40
Nollalternativet.....	41
Aktuell utredning och förekommande brister	42
Allmänt om naturvärdena i området	43
Fiskarter och frågan om vandringshinder	44
Sammanfattande bedömning - miljökonsekvensbeskrivning	45
Natura 2000-prövning samt prövning enligt 4 kap. 6 § miljöbalken (utbyggnadsförbudet)	45
Mark- och miljödomstolens bedömning	47
Båtnadsberäkning	48
Lagligförklaring	49
Sammanfattning	49
Prövningsavgift	50
Rättegångskostnader.....	50

BAKGRUND

Sävar kraftverk är beläget strax uppströms Sävar samhälle i Umeå kommun, Västerbottens län.

Norrbygdens vattendomstol gav den 21 augusti 1933 i mål D 41/1933 Sävar Belysningsförening tillstånd till bl.a. ”att för tillgodogörande av vattenkraften i den s.k. Sågforsen i Sävarån med begagnande av nuvarande damm och tilloppskanal uppföra ett kraftverk bestående av förutom nyss nämnda damm och tilloppskanal - turbinintag, tub, kraftstation, med turbinsump och avloppskammare samt avloppskanal”. Tillståndet gällde på fastigheterna X och Y. Dämningsnivån bestämdes till höjden + 19,50 meter eller 0,5 meter under fixpunkten.

Den 28 september 1946 gav samma domstol Sävar Belysningsförening tillstånd till att bygga om dammen i samband med reparation. Dammen skulle konstrueras med fyra utskov åtskilda av mellanpelare av betong och skulle regleras med sättar. Tillståndet förenades med en skyldighet att en enkel fiskväg skulle anläggas genom dammen längst till vänster invid landfästet och att överloppsvattnet i första hand skulle framläppas genom fiskvägen.

Enligt Umeå Energi AB (nedan Umeå Energi eller bolaget), som idag är ägare av anläggningen, togs det senare tillståndet aldrig i anspråk men en fiskväg anlades av bolaget under år 1994. Umeå Energi har den 15 maj 2018 till mark- och miljödomstolen gett in nu aktuell ansökan om lagligförklaring av befintliga anläggningar vid Sävar kraftverk samt tillstånd till att riva ut tidigare anlagd fisktrappa, riva ut bl.a. befintlig slits i grunddammen och anlägga en upptröskling för fiskvandring samt dämna och avleda vatten för kraftutvinning m.m.

Målet har varit vilandeförklarat under perioden den 22 oktober 2019 till den 28 april 2020 då det enligt mark- och miljödomstolen för prövningen av målet var av synnerlig vikt att Högsta domstolens mål T 4144-19 först skulle avgöras.

Mark- och miljödomstolen har hållit huvudförhandling och syn i målet den 10-12 augusti 2022.

YRKANDEN M.M.

Umeå Energi har yrkat att mark- och miljödomstolen ska godkänna miljökonsekvensbeskrivningen och

1) lagligförklara befintliga anläggningar vid Sävar kraftverk bestående av

- a) grunddamm och intag,
- b) tilloppskanal,
- c) tubintag inklusive överfallsutskov,
- d) intagstub,
- e) maskinstation och
- f) utloppskanal.

2) lämna bolaget tillstånd enligt miljöbalken att

- a) riva ut tidigare anlagd fisktrappa,
- b) att genom arbete i vatten utriva befintlig slits i grunddammen och där anlägga en upptröskling för fiskvandring samt att för dessa arbeten anlägga och utriva tillfälliga fångdammar,
- c) att med befintliga anläggningar avleda vatten för kraftutvinning,
- d) från Sävarån in till tilloppskanalen avleda en vattenmängd av som mest 4,6 m³/s och
- e) att med befintliga anläggningar dämna vatten.

Umeå Energi har vidare yrkat tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken att dels vidmakthålla befintliga anläggningar, dels bedriva den ovan angivna vattenverksamheten. Därutöver har Umeå Energi reservationsvis yrkat dispens från strandskyddsbestämmelserna.

Umeå Energi har även yrkat att arbetstiden för de med ansökan avsedda vattenverksamheterna bestäms till fem år från det att domen vunnit laga kraft.

Anspraak i anledning av oförutsedd skada av vattenverksamheten ska framställas senast fem år efter arbetstidens utgång.

Länsstyrelsen i Västerbottens län (nedan länsstyrelsen) och Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Umeå kommun (nedan nämnden) har tillstyrkt bifall till ansökan.

Kammarkollegiet och Älvräddarnas samorganisation (nedan Älvräddarna) har yrkat att ansökan i första hand ska avvisas och i andra hand avslås.

Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund (nedan Sportfiskarna) har yrkat att ansökan ska avvisas.

Sävaråns Fiskevårdsförbund har yttrat sig i målet men inte angett någon inställning till ansökan.

VILLKORSFÖRSLAG

Umeå Energi

Umeå Energi har lämnat följande förslag till villkor.

- a) Om inte annat framgår av denna dom ska anläggningen utformas, arbetena utföras och verksamheten bedrivs i huvudsaklig överensstämmelse med vad Umeå Energi angett eller åtagit sig i målet.
- b) Förbi intaget över grunddammen till huvudfåran inklusive norra sidofåran, ska som minimivattenföring framsläppas en vattenmängd om 3 m³/s, eller om tillrinningen är mindre, hela tillrinningen.
- c) Sökanden ska anlägga en fiskavledare vid intagskanalens början. Fiskavledaren ska utgöras av ett snedställt β -galler med horisontella gallerribbor med en maximal spaltvidd på 30 mm. Gallret ska vara i drift året runt förutom under den tid då isläget inte medger det.
- d) Sökanden ska senast tre månader innan tillståndsgivna åtgärder i punkterna 2 a-b) påbörjas, eller inom annan tid som tillsynsmyndigheten medger, lämna in ett förslag till kontrollprogram. Kontrollprogrammet ska bl.a. omfatta de arbeten som sker

under arbetstiden samt möjliggöra en bedömning om villkoren och övriga åtaganden följs.

e) Kontrollsystemet för att säkerställa och kontrollera minimitappningen ska vara i funktion snarast men senast ett år efter att uppträsklingen färdigställts, om inte tillsynsmyndigheten medger annat.

f) De uppgifter som behövs för att visa att minimitappningen följs ska sparas i minst 10 år. Uppgifterna ska ha en detaljeringsgrad som gör det möjligt att utläsa flödesuppgifterna på kvartsbasis.

g) Bolaget ska under de första tre åren efter att kontrollsystemet tagits i drift lämna in uppgifter till tillsynsmyndigheten som visar att minimitappningen följs.

Redovisningen ska lämnas in senast den 1 maj varje år.

h) Uppträsklingen av grunddammen ska utföras i samråd med tillsynsmyndigheten. Om enighet inte kan nås får frågan hänskjutas till mark- och miljödomstolen för avgörande.

i) Sökanden ska anlägga en regleringsanordning vid intagskanalens början som gör det möjligt att styra hur mycket vatten som går in i intagskanalen.

j) Sökanden ska anlägga en fiskpassage i form av en uppträskling i grunddammens södra del i huvudsaklig överensstämmelse med vad som angivits i ansökningshandlingarna. Passagen ska medge vandring för stark- och svagsimmande fiskarter.

k) Inom arbetsområdet ska fordon och arbetsmaskiner använda drivmedel och oljor som är miljöklassade samt ha omedelbar tillgång till saneringsutrustning. Förvaring och tankning av petroleumprodukter ska ske på hårdgjord yta utan risk för läckage till vattendraget.

Om villkorsförslaget h) har bolaget tillagt att för det fall domstolen finner det olämpligt att förordna om hänskjutande så kan villkoret utgå.

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen har lämnat följande synpunkter på bolagets villkorsförslag.

Villkor c

Länsstyrelsen har godtagit förslaget, dock att spaltvidden ska vara 18 mm.

Villkor d, f och j

Länsstyrelsen har godtagit förslagen.

Villkor h

Länsstyrelsen har föreslagit följande villkorsformulering:

Bolaget ska senast sex månader efter att tillståndet vunnit laga kraft, eller inom annan tid som tillsynsmyndigheten medger, samråda med tillsynsmyndigheten om fiskpassagens detaljutformning. Om enighet inte kan nås får frågan hänskjutas till mark- och miljödomstolen för avgörande.

Länsstyrelsen har – liksom bolaget – tillagt att för det fall domstolen finner det olämpligt att förordna om hänskjutande så kan villkoret utgå.

Länsstyrelsen har vidare lämnat följande villkorsförslag.

Kontrollprogram för uppföljning

Sökande ska senast sex månader efter att tillståndet vunnit laga kraft, eller inom den tid som tillsynsmyndigheten medger, lämna in ett förslag till kontrollprogram för uppföljning av fiskpassagens och fiskavledarens funktion samt för kontroll av flödesfördelningen i Sävarån. Kontrollen av flödesfördelningen ska säkerställa att det inte sker någon ändring som påverkar den norra fårans ekologiska funktion negativt.

I samråd med tillsynsmyndigheten ska de anpassningar vidtas inom ramen för tillståndet som krävs för att fiskpassagen ska få den avsedda funktionen och för att säkerställa att det inte sker någon oönskad ändring av flödesfördelningen.

Delegation

Länsstyrelsen har vidare föreslagit en delegation enligt 22 kap. 25 § tredje stycket miljöbalken till tillsynsmyndigheten att besluta om mindre ändringar av fiskpassagens utformning om det behövs för att uppnå avsedd funktion.

Driftsättning

Fiskavledaren och fiskpassagen ska vara utförda och i drift inom tre år efter att domen vunnit laga kraft. Mindre justeringar får sker efterdriftsättningen.

Finansiering av naturfårans återställning

Om Umeå kommun eller annan huvudman genomför en biologisk restaurering av flottledsrensade sträckor i Sävarån som inkluderar naturfåran vid Sävar kraftverk (grunddammen till utloppskanalens mynning i Sävarån) ska Umeå Energi delfinansiera åtgärdskostnaderna med 400 000 kr. Villkoret upphör att gälla om ingen restaurering påbörjas inom 10 år efter att domen vunnit laga kraft.

Alternativ till ovanstående villkorsförslag

Sökande ska med stöd av 6 kap. 5 § lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet betala en särskild fiskeavgift på 400 000 kr. Fiskeavgiften ska användas för fiskevårdsåtgärder inom Sävaråns vattensystem.

Villkor om mjuka övergångar

Vattennivåförändringen i naturfåran får till följd av driften vid Sävar kraftverk inte ske snabbare än 13 cm/h.

Nämnden

Om verksamheten laglighetsförklaras och tillstånd ges bör kontrollprogrammet även innehålla lämpliga parametrar för recipientkontroll och uppföljning av de biologiska värdena i Sävarån i enlighet med 26 kap. 19 och 22 § miljöbalken samt förordningen (1998:901) om verksamhetsutövarens egenkontroll.

Umeå Energis bemötande av länsstyrelsens och nämndens villkorsförslag

Bolaget har angående länsstyrelsens förslag till villkor h) anfört att om tidssättning ska ske så bör det vara nio månader med hänsyn till upphandlingsprocessen. Samma bör gälla för kontrollprogrammet för det fall villkoret anses behövligt. När det gäller driftsättning bör det – för det fall villkoret behövs – vara fyra år. Bolaget

anser vidare att det saknas skäl för fastställande av fiskeavgift eller finansiering av naturfårans återställning. När det gäller mjuka övergångar så har bolaget medgett sådant villkor för det fall domstolen anser att det behövs. Om nämndens förslag avseende recipientkontroll har bolaget anfört att det inte är motiverat.

ANSÖKAN

Umeå Energi har i ansökan med kompletteringar och justeringar under handläggningen och vid huvudförhandlingen anfört i huvudsak följande.

Höjdsystem

I ansökan angivna höjder hänför sig till rikets system RH 2000.

Bakgrund

Sävar Kraftverk är beläget i Sävarån, Umeå kommun, intill den s.k. Sågforsen, strax uppströms Sävar samhälle. Sävarån har sedan åtminstone 1600-talet kontinuerligt utnyttjats för drift av kvarnar, sågverk, järnbruk m.m. och de senaste hundra åren för elproduktion. Skvaltkvarnar har funnits sedan 1600-talet och under 1700-talet anlades ett antal grovbladiga sågverk. På en karta från år 1712 har ett kvarnhus med tre vattenkanaler markerats i Sågforsen.

Genom Kungl. Maj:ts och Rikets Kammar- och Kommercekollegiers utslag den 9 maj 1787 fick Handelshuset Eric Forssell och Söner tillstånd att i Sävarån anlägga ett finbladigt sågverk. Sågverket utgjordes av en vattensåg med två sågramar som år 1791 anlades vid Nykvarns- och Kallforsarna i Sävarån. Nykvarns- och Kallforsarna benämns idag Sågforsen.

Enligt uppgift gick Handelshuset i konkurs 1862 och under en period drevs verksamheten av två särskilda förvaltare till 1877 då Sandvik Ångsågs Aktiebolag förvärvade verksamheten.

År 1905 uppfördes ett sågverk, vilket bekräftas av Kungl. Maj:ts dom 9 februari 1911 som omnämner ett ”nyligen uppfört såghus”. Denna var vattendriven och hade en ram och en hyvel. Sannolikt uppfördes samtidigt den damm som omfattas av domen från år 1933; i domen anges att den då ”nuvarande anläggningen” uppfördes i början av 1900-talet.

Efter en brand år 1915 uppfördes ånyo en anläggning och år 1917 installerades ett elverk i sågverket; sågverket drevs av en turbin och för elverkets drift fanns en mindre turbin.

Sävar belysningsförening bildades år 1917 och stod som ägare för elverket. Fastighetsägare var dock alltjämt Sandviks Ångsågs Aktiebolag som i januari 1933 överlät dels fastigheterna där anläggningen var belägen, numera X och Y, och dels all aktiebolagets vattenrätt i Sävarån vid den s.k. Sågforsen, där inbegripen dammbyggnad med alla därtill hörande rättigheter och skyldigheter.

Enligt SMHI:s publikation "Förteckning över Sveriges vattenfall" från år 1928 så var den "tillgodogjorda fallhöjden 4 m och den installerade effekten 25 hkr som användes för drift av elektrisk generator."

Anläggningen har därefter tillståndsprövats åren 1933 och 1946, vilka beskrivs nedan i kapitel 5. I slutet av 1940-talet lät Sävar Belysningsförening utföra omfattande åtgärder på anläggningen för vilka inte ansöktes om tillstånd. Åtgärderna beskrivs nedan.

Sävar Belysningsförening trädde i likvidation år 1991 och år 1992 förvärvade Umeå Energi hela rörelsen. Umeå Energi har därefter år 1994 respektive 1999 vidtagit vissa åtgärder i anläggningen. Åtgärderna beskrivs nedan.

Tidigare prövningar m.m.

1933 års dom och anläggning

Sävar Belysningsförening ansökte i maj 1933 om tillstånd enligt ÄVL att "för tillgodogörande av vattenkraften i den s.k. Sågforsen i Sävarån, Sävar socken, uppföra kraftanläggning å lägenheter X och Y vid en till anläggningen hörande damm hålla vattnet uppdämt omkring 0,3 meter högre än tidigare." Till ansökan fogades ett betänkande med sammanlagt fem ritningar som närmare beskrev utformningen av den ansökta anläggningen; utdrag ur ritningarna finns som bilaga i miljökonsekvensbeskrivning.

Dåvarande Norrbygdens vattendomstol gav därefter belysningsföreningen i mål D 41/1933 den 21 augusti 1933 tillstånd på vissa villkor bl.a. att "för tillgodogörande av vattenkraften i den s.k. Sågforsen i Sävarån med begagnande av nuvarande damm och tilloppskanal uppföra ett kraftverk bestående av – förutom nyss nämnda damm och tilloppskanal – tubintag, tub, kraftstation med turbinsump och avloppskammare samt avloppskanal allt i huvudsaklig överensstämmelse med fem av Aktiebolaget Övre Norrlands ingenjörbyrå upprättade med pl. 1 till och med pl. 5 betecknade ritningar jämte tillhörande betänkande daterat 26 april 1933." Tillståndet innebar att en turbin utvecklande 150 hk vid 3 m³/s skulle installeras. 1933 års dom och betänkande bilägges, se bilaga 2. Som strömfallsfastighet fastställdes X. Domstolen gav vidare tillstånd att "vid dammen upp-dämma vattnet i ån till höjden + 19,50 meter, eller 0,5 meter under fixpunkten". Som villkor för verksamheten meddelades att "under tid då den allmänna flottningen pågår skall anläggningens ägare genom dammen framställa för flottningen erforderlig vattenmängd." Domstolen konstaterade att "då allenast obetydlig ändring i vattenståndsförhållandena förorsakas genom nu medgiven ringa ökning av dämningen befrias anläggningens ägare från skyldighet att erlägga fiskeavgift" samt lämnades ett framställt yrkande "om skyldighet att vidtaga åtgärder för fiskens uppgång vid dammen" utan bifall.

År 1946 ansökte Belysningsföreningen om tillstånd att bygga om dammen i enlighet med en ingiven ritning. Den då befintliga dammen var då så upprutten att en omedelbar reparation ansågs nödvändig. Vid ombyggnaden skulle de två

befintliga utskoven med tråkista emellan ersättas av fyra utskov med mellanstöd av betong. Av handlingar framgår att vid exceptionella flöden uppgick vattenståndet till + 19,66 m DH vid den befintliga dammen. Med den nya dammen skulle vattenståndet vid motsvarande flöden uppgå till + 19,84 m DH. Flödestopparna angavs vara av kort varaktighet. Belysningsföreningen fick tillstånd till denna damm. Domen togs dock aldrig i anspråk.

I samband med Umeå Energis arbeten år 1994 tog Länsstyrelsen kontakt med Umeå Energi med uppmaning att redovisa vilka åtgärder som utfördes. Umeå Energi redovisade att ett utbyte av maskineri skett och utloppskanalen rensats. Länsstyrelsen konstaterade att fallhöjder och dylikt inte ändrats nämnvärt genom de vidtagna åtgärderna och att någon överträdelse av gällande vattendomar inte heller kunde konstateras.

Inför anläggandet av fisktrappa år 1999 tog Umeå Energi kontakt med bl.a. Umeå kommun och länsstyrelsen som inte hade något att invända mot åtgärden.

Beskrivning av anläggning och verksamhet

En utförlig beskrivning av den befintliga anläggningen och den avsedda förändringen samt den verksamhet för vilken det söks tillstånd finns i den tekniska beskrivningen. Nedan lämnas endast en kort sammanfattning av anläggning och verksamhet.

År 1933 utfördes anläggningen i enlighet med domen. I slutet av 1940-talet förlängdes tillloppskanalen till dagens utseende samt anlades den grunddamm som finns idag. Sannolikt fylldes samtidigt den ursprungliga tillloppskanalen igen på den sträcka som inte sammanföll med den nya samt revs den hittills använda utskovsdammen från 1933.

Efter ett turbinhaveri utförde Umeå Energi år 1993-94 omfattande underhåll. Maskinstationsbyggnaden byggdes om och ny maskinutrustning installerades, bl.a. en ny turbin och generator. Däremot gjordes ingen förändring i vattenvägen. Umeå Energi har efter diskussioner med Umeå kommun och Länsstyrelsen allt sedan 1990-talet tillämpat minimitappning.

Denna ansökan

Då det saknas tillstånd för anläggningen i dess nuvarande utförande ansöker Umeå Energi om dels lagligförklaring av anläggningen i de delar som anlagts före år 1999, dels tillstånd till anläggningen i de delar som uppförts år 1999 samt dels tillstånd för den verksamhet som bedrivs i anläggningen.

A. Lagligförklaring

Grunddamm och intag

Grunddammen torde ha anlagts omkring år 1949. Tillstånd saknas för denna.

Tilloppskanal

Den nu befintliga tilloppskanalen är omkring 565 m lång. Endast en mindre del är tillståndsgiven år 1933; i förhållande till domen har kanalen förlängts och kanalintaget flyttats. Intagskanalen avslutas i en intagsbassäng, som ansluter till intag, fisktrappans utlopp och ett överfallsutskov. Sista delen av intagskanalen samt själva intaget ligger på samma plats som år 1933.

Tubintag inkl. överfallsutskov

Intaget är försett med tre luckor av typen spettlucka. Dessa manövreras manuellt. Innanför luckorna sitter en grovgrind med svagt lutande grindjärn, grinden lutar omkring 10 grader mot vertikalplanet. Spaltvidden är omkring 50 mm. Detta anlades sannolikt år 1949. Genom inmätningar har det konstaterats att tubintagets tröskelnivån är densamma som den från år 1933. En grindrensare, för rensning av drivgods, installerades år 1995. Överfallsutskovet omedelbart före tubintaget avbördar vatten tillbaka till Sävarån när vattenståndet överstiger nivån + 13,1 m. Det anlades sannolikt år 1949.

Intagstub inkl. överfallsutskov

Intagstuben ansluter mot intaget. Tuben är en betongtub som är övertäckt med jord. Den har samma diameter 1,7 m och längd 17 m som den ursprungliga av trä från år 1933. Den nuvarande tuben installerades i samband med att maskinstationen förnyades år 1994.

Maskinstation

Stationsbyggnaden ligger på samma plats som år 1933. Den fick sin nuvarande utformning år 1994 då bl.a. en ny turbin och generator installerades. Intagssumpen försågs med ny betongingjutning och byggnaden erhöll ett nytt yttre skal samt upprustades invändigt.

Den turbin som installerades år 1994 är en Francisturbin för öppen sump med horisontell axel som via en växel är ansluten till en asynkrogenerator. Denna turbin har en märkeffekt om 254 kW och vid en nettofallhöjd om 6,0 meter ger detta en slukförmåga om 5,0 m³/s. Denna fallhöjd och slukförmåga kan dock ej uppnås eftersom uppströmsvattenytan är begränsad till höjden + 13,1 m p.g.a. intagskanalens fysiska begränsningar. Överfallsutskovet före intagstuben har därför fått denna höjd. Med en nedströmsvattenyta på + 7,3 m blir då bruttofallhöjden 13,1 – 7,3 m = 5,8 m. Med denna begränsning blir anläggningens slukförmåga max ca 4,6 m³/s vilket stämmer med driftdata från stationen.

Utloppskanalen

Såvitt kunnat utredas har inga förändringar gjorts i förhållande till domen från år 1933.

B. Yrkandet har utgått.

C. Vattenverksamhet

Dämning

Enligt 1933 års dom har Umeå Energi tillstånd att dämna till + 19,50 m (DH), dvs. + 12,52 m RH 2000. Den nuvarande grunddammen har en krönnivå på + 12,94 m. Dess dämning är flödesberoende. I den tekniska beskrivningen redovisas en avbördningskurva för grunddammen.

Avledning

Som anläggningen är utformad idag avleds maximalt 4,6 m³/s från Sävarån genom maskinstationen.

Hydrologiska förhållanden

De hydrologiska förhållandena finns utförligt beskrivna i den tekniska beskrivningen. Av denna framgår sammanfattningsvis att enligt flödesstatistik från SMHI är medelflödet 13,0 m³/s och medellågvattnenföring är 3,30 m³/s.

Rådighet

Det vattenområde på vilket vattenanläggningarna är uppförda ingår i fastigheterna Umeå X, som ägs av Umeå Energi, Umeå Z, som utgör en samfällighet tillkommen vid laga skifte och Umeå Sävar 66:1, som ägs av Umeå kommun.

Den idag nyttjade fallhöjden är 5,8 meter och helt belägen på Umeå Z. Bolaget har rådigheten över strömfallet. Umeå Energi äger fastigheterna X och Y och de rättigheter som följer av domen från år 1933 intill en fallhöjd av 5,35 meter. För resterande del och för därefter tillkomna vatten-anläggningar förfogar Umeå Energi enligt avtal för all framtid över erforderlig rätt för dessa. Sökanden har således rådighet enligt 2 kap. 1 § med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet över aktuellt vattenområde. Oaktat detta avtal har Umeå Energi genom domen från år 1933 rådighet över 89 % av den fallhöjd som skall tillgodogöras i kraftverket. Sökanden får därigenom enligt 2 kap. 8 § lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet tillgodogöra sig även annan tillhörig vattenkraft inom den aktuella älvsträckan.

De aktuella anläggningarna är belägna på dels samfälligheten s:15 och dels Umeå Sävar 66:1 och 61:1 som ägs av Umeå kommun. Servitutsavtal finns som inkluderar även fallrätten. Umeå Energi har härigenom dels rådighet för samtliga anläggningar, dels tillsammans med vad som anförts ovan rådighet för den vattenverksamhet som tillstånd söks för.

Strömfallsfastighet

Fastigheten X som fastställdes som strömfallsfastighet för 1933 års anläggning föreslås fortsatt vara strömfastighet med de förändringar som senare gjorts på anläggningen.

Planförhållanden

Det aktuella området är beläget utanför detaljplanelagt område. Området är föremål för ett pågående arbete om fördjupad översiktsplan. Av samrådshandlingen, som

visar hur Umeå kommun betraktar det aktuella kraftverket, framgår att kommunen anser att Sävar kraftverk bör finnas kvar ur planmässiga aspekter.

Tillåtlighet

Miljöbalkens allmänna hänsynsregler

2 kap. 2 § (kunskapskravet)

Sökanden har god kännedom och kunskap om anläggningen och den pågående driften av densamma. Vid framtagande av miljökonsekvensbeskrivning samt underlag till denna har konsulter anlåtats med särskilt sakkunskap inom området.

2 kap. 4 § (val av plats)

Valet av plats är givet av nuvarande anläggningars läge.

2 kap. 5 och 6 §§ (hushållning och produktval)

Det kan konstateras att vattenkraftproduktion är en förnybar energikälla. Det torde ur ett samhällsekonomiskt perspektiv och i linje med rådande förslag till nationell strategi för vattenkraften vara önskvärt att kunna bibehålla ett befintligt kraftverk som enligt miljökonsekvensbeskrivningen har begränsad påverkan på miljön.

Den ekonomiska tillåtligheten

Enligt 11 kap. 6 § miljöbalken får en vattenverksamhet bedrivas endast om dess fördelar från allmän och enskild synpunkt överväger kostnaderna samt skadorna och olägenheterna av denna.

Bolaget har vid huvudförhandlingen redogjort enligt nedan rörande båtnadsberäkningen.

Förutsättningar

Kalkylen är gjord i prisläget januari 2022 vad gäller energipriser samt då kända konsumentprisindex. Eventuella elcertifikat och sk nätnytta har ej medtagits i kalkylen. Vid nuvärdesberäkningarna har kalkylräntan tre procent använts. Kalkylen är gjord i fasta priser i dagens penningvärde.

Intäkter

För elpriset åren 2022, 2023 och 2024 har Umeå Energi utgått från terminspriserna på Nasdaq OMX Commodities i februari 2022. Åren därefter har uppgifter hämtats från Svenska Kraftnäts publikation Långsiktig marknadsanalys 2021 med scenarier fram till 2050 samt Statens energimyndighets publikation mars 2021 Scenarier över Sveriges energisystem 2020. Samhällets genomgripande och snabba omställning till elektrisk energi inom praktiskt taget alla samhällssektorer gör att osäkerheten i prognoserna måste bedömas vara stora.

Sammanfattningsvis har följande elpriser använts i beräkningarna. För åren mellan 2023, 2030 och 2050 har priset interpolerats rätlinjigt. Efter 2050 har elpriset för 2050 använts.

År	Elpris (öre/kWh)
2022	29
2023	25
2024	24
2030	36
2050	45

Om kraftverket styrs på ett för energiproduktionen optimalt sätt beräknas produktionen uppgå till 1782 MWh/år. Nuvärdet av elproduktionen blir då 23,6 Mkr.

Om kraftverket styrs, så att på vad kraftverket beror, minst 3,0 m³/s går i de naturliga åfårorna beräknas produktionen uppgå till 1450 MWh/år. Nuvärdet av elproduktionen blir då 19,2 Mkr.

Kostnader

Nuvarande turbin installerades 1994. Kostnad 1,6 Mkr. Kostnaden har skrivits upp med KPI till dagens datum och blir då 2,2 Mkr. Med tanke på kraftverkets måttliga storlek och måttliga fallhöjd bedöms livslängden uppgå till ca 60 år. Ett första byte bedöms därför komma år 2054 och därefter med 60 års intervall. Diskonterat till nuvärde blir turbinkostnaden 1,0 Mkr.

Med den nya utrustningen beräknas kostnaden för styrning, rondning mm uppgå till 90 000 kr/år. Nuvärdet av den kostnaden blir 3,0 Mkr

Följande övriga nyinvesteringar är planerade för kraftverket:

1. En ny grind, rostfri alternativt komposit, med spaltvidd 15 mm placeras i befintlig öppning före intagskanalen. Kostnad ca 150 000 kr.
 2. Manöverdon för två av luckorna i tilloppskanalens intag. Kostnad ca 300 000 kr. Manövreringen styrs av den pegel som installeras uppströms intaget.
 3. Arbeten med att anlägga en upptröskling i grunddammens vänstra sida och utrivning av de befintliga mellanväggarna. Kostnad ca 350 000 kr.
 4. Installation av en ny pegel och nytt styrsystem bedöms kosta ca 100 000 kr.
- Summa kostnad nyinvesteringar 0,9 Mkr

Överskott $19,2 - 1,0 - 3,0 - 0,9$ Mkr = 14,3 Mkr

Skador och olägenheter

Efter vidtagna försiktighetsåtgärder medför kraftverksanläggningen endast obetydlig påverkan på förekommande fiskarter och fiskvandring. Den begränsade förändringen av strömvattenhabitat och reproduktionsområden, och dess påverkan på fiskbeståndet och övrigt akvatiskt liv bedöms vara obetydlig. Då kraftverket endast en mycket liten del av åns flöde kan inte heller negativa effekter på floran längs vattendraget förväntas, vare sig på akvatiska växter eller fröspridningen av strandvegetation.

Efter vidtagna försiktighetsåtgärder bedöms en fortsatt drift av Sävar kraftverk inte påverka vare sig syftet med Natura 2000-området eller bevarandet av den

biologiska mångfalden. Sävarån är ett vattendrag som omfattas av bestämmelserna i 4 kap 6 § miljöbalken. Verksamheten bedöms endast medföra obetydlig påverkan och utgör på den grunden undantag från bestämmelserna. Anläggningen var dessutom i drift vid införandet av dessa bestämmelser alltsedan 1933 års dom. Med hänsyn till konnektivitet, hydrologisk regim och morfologiskt tillstånd bedöms kraftverkets påverkan på miljökvalitetsnormen och dess kvalitetskrav i Sävarån vara liten.

Sammanfattande bedömning

Med det som redovisats ovan anser sökanden det uppenbart att fördelarna av verksamheten överstiger skadorna och olägenheterna av den.

Vid huvudförhandlingen har bolaget tillagt att även rekreativsvärdet har betydelse vid båtnadsbedömningen.

Skador och olägenheter

Företagets påverkan på miljön inklusive riksintressen och Natura 2000 har utförligt redovisats i miljökonsekvensbeskrivningen. Sammanfattningsvis framgår följande.

Efter vidtagna försiktighetsåtgärder medför kraftverksanläggningen endast obetydlig påverkan på förekommande fiskarter och fiskvandring. Den begränsade förändringen av strömvattenhabitat och reproduktionsområden, och dess påverkan på fiskbeståndet och övrigt akvatiskt liv bedöms vara obetydande. Då kraftverket endast nyttjar delar av åns flöde kan inte heller direkta negativa effekter på floran längs vattendraget förväntas, vare sig på akvatiska växter eller fröspridningen av strandvegetation.

Efter vidtagna försiktighetsåtgärder bedöms en fortsatt drift av Sävar kraftverk inte påverka vare sig syftet med Natura 2000-området eller bevarandet av den biologiska mångfalden. Sävarån är ett vattendrag som omfattas av bestämmelserna i 4 kap. 6 § miljöbalken. Verksamheten bedöms endast medföra obetydande påverkan och utgör på den grunden undantag från bestämmelserna. Anläggningen var dessutom i drift vid införandet av dessa bestämmelser alltsedan 1933 års dom.

Med hänsyn till konnektivitet, hydrologisk regim och morfologiskt tillstånd bedöms kraftverkets påverkan på miljökvalitetsnormen och dess kvalitetskrav i Sävarån vara liten.

Sammanfattande bedömning

Av det som redovisats ovan anser sökanden det uppenbart att fördelarna av verksamheten överstiger skadorna och olägenheterna av den.

Miljökonsekvensbeskrivning

Inför ansökan har sökanden tagit fram en miljökonsekvensbeskrivning samt genomfört samråd med berörda parter. Nedan följer en kort sammanfattning.

Omgivningsbeskrivning

4 kap. 6 § miljöbalken

Sävarån är sedan 1 maj 1993 skyddad mot vattenkraftutbyggnad m.m. enligt bestämmelserna i 4 kap. 6 § miljöbalken. De åtgärder som förorsakar endast obetydlig miljöpåverkan är dock undantagna från skyddsbestämmelsen.

Prop. 1992/93:80 sida 13f:

Fiskeriverket, Länsstyrelsen i Västerbottens län, Umeå och Vindelns kommuner samt Svenska Samernas Riksförbund tillstyrker förslaget. Länsstyrelsen i Västerbottens län påpekar att längs sträckan mellan Sävar och mynningen i havet har utbildats en för svenska förhållanden närmast unik natur av våtmarker och översvämningsskogar som hyser ett rikt djurliv. Vattenregleringar i ån skulle enligt Länsstyrelsen innebära att området förlorade sin särprägel. Fiskeriverket påpekar att det är särskilt intressant att åns bestånd av lax förefaller att vara anpassat till förhållandevis surt vatten. Svenska Samernas Riksförbund framhåller rennäringens intressen som stöd för skydd av Sävarån. Några invändningar mot skydd av Sävarån har inte redovisats.

Skälen för mitt förslag: *Sävarån tillhör de mindre skogsälvarna och har bevarat sin karaktär av outbyggt vatten. I vattensystemet finns vitt skilda vattenmiljöer, från näringsfattiga sjöar i källområdet till näringsrika miljöer längre nedströms.*

I Sävarån finns numera inga kraftverk. Sedan tidigare, då flottning bedrevs i ån, finns dock ett stort antal dammar i sjöutloppen. Återställningsarbeten har senare utförts. I vattenkraftplanen finns inga projekt som rör Sävarån. Några aktuella utbyggnadsprojekt har heller inte redovisats.

Ån är i sin helhet av riksintresse för naturvården. Stora delar av ån har vildmarkskaraktär med en rik fauna. Viktiga rastlokaler för flyttfåglar finns i och i anslutning till ån. Sävarån är också mycket värdefull från rekreationssynpunkt, bl.a. med hänsyn till närheten till Umeå. Sävaråns hela vattensystem är ett viktigt område för ekologisk forskning.

När Sävarån blev ett mot vattenkraftutbyggnad skyddat vattendrag fanns alltså redan Sävar kraftverk trots vad lagstiftaren antog.

Frågan om vad som ska betraktas som obetydlig miljöpåverkan när fråga är om lagligförklaring av en vattenanläggning har prövats i några rättsfall, bl.a. MÖD 2011:15 i vilken dom Miljööverdomstolen ansåg att vid bedömningen av vilken miljöpåverkan den sökta verksamheten har ska *utgå från de förhållandena som rådde när det lagstadgade skyddet infördes*, dvs. år 1993. Naturförhållandena var likadana då som nu och sökanden anser därför att undantaget från utbyggnadsförbudet på ett övertygande sätt kan återopas.

Riksintresse för naturvården

Området är utpekade som riksintresse för naturvården enligt 3 kap. 6 § miljöbalken, vilket innebär att området så långt möjligt ska skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada naturmiljön. Bolaget anser sig kunna visa att anläggningarna och verksamheten inte påtagligt skadar naturmiljön.

Natura 2000

Såväl huvudfåran som tilloppskanalen är utpekade som Natura 2000-områden. Av 7 kap. 28a § miljöbalken följer att det krävs tillstånd för att bedriva verksamheter eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område.

MKN

I rättsfallet MÖD 2010:52 konstateras att det saknas övergångsbestämmelser för reglerna om miljö kvalitetsnormer och det anges att de regler som syftar till genomförandet i svensk rätt av Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG, det s.k. ramdirektivet för vatten, inte ledde till några omedelbara begränsningar i lagakraftvunna tillstånd. Det får anses innebära att miljökonsekvensbeskrivningen ska innehålla en beskrivning av konsekvenserna för den beslutade miljö kvalitetsnormen för Sävarån och hur de olika parametrarna i statusklassningen för beslutade norm kan komma att påverkas i förhållande till Umeå Energis befintliga tillstånd.

För att säkerställa god vattenkvalitet har miljö kvalitetsnormerna beslutats till god ekologisk och god kemisk status med en förlängning av tidsfristen till 2027. Vattenmyndigheten gör bedömningen att det är tekniskt omöjligt att vidta de åtgärder för de ekologiska problem som skulle behövas för att uppnå god ekologisk status 2021. Förslag på åtgärder för att nå god vattenstatus i Sävarån är utrivning av vandringshinder i grunddammen i Håkaforseen, tillämpa minimitappning vid Sävar kraftstation och försäkra nedströms fiskpassage i Sävar kraftstation.

Strandskydd

Bolaget menar att det inte krävs strandskyddsdispens, men om domstolen skulle komma fram till att så är fallet så innefattar ansökan ett yrkande om dispens från strandskyddet. I vart fall är anläggningen sådan att särskilda skäl föreligger att meddela dispens då samtliga anläggningar till sin karaktär förutsätter att de ligger i vatten (7 kap. 18 c § 3 p miljöbalken).

Miljökonsekvenser

Fiske och fiskvandring

Sidofårorna norr om dammen bedöms ge goda förutsättningar för fiskvandring förbi grunddammen. Sidofåran har en naturlig sträckning med varierande strömhastigheter och relativt svag lutning vilket skapar goda förutsättningar för fiskvandring. Med planerade försiktighetsåtgärder, uppförande av betagaller vid intaget till tilloppskanalen för nedströms vandrande fisk och tillämpning av minimitappning, bedöms de negativa konsekvenserna med hänsyn till fiskvandring bli små/obetydliga.

Umeå Energi har huvudförhandlingen ingett kompletterande utredning rörande påverkan på fisk/konnektivitet vid kraftverket.

Vattenmiljön

Påverkan på möjligheterna till spridning, födosök och reproduktion samt övrigt akvatiskt liv till följd av förlusten av strömvattenhabitat bedöms som mycket små/obetydliga. De negativa konsekvenserna med hänsyn till strömvattenhabitat och reproduktionsmöjligheter bedöms därför som små/obetydliga.

Riksintressen och Natura 2000

Livsbedingungen för djurarter som är utpekade inom Natura 2000-området bedöms vara god. Påverkan på fastställda bevarandemål för respektive djurart bedöms

därför vara obetydlig. Förbättringar av anläggningen ska vidtas i form av utbyte av galler samt tillämpning av minimitappning. En fortsatt drift av Sävar kraftverk bedöms inte påverka syftet med Natura 2000-området eller bevarandet av den biologiska mångfalden.

Sävarån utgör riksintresse för skyddade vattendrag enligt 4 kap. 6 § miljöbalken. Sökt vattenverksamhet bedöms endast orsaka obetydlig miljöpåverkan och anses utgöra undantag mot utbyggnadsförbud av vattenkraft. Verksamheten vid Sävar kraftverk bedöms heller inte påtagligt skada miljön inom riksintresset för naturvården.

Miljö kvalitetsnormer

Påverkan med hänsyn till konnektivitet, hydrologisk regim och morfologiskt tillstånd (vattenkraftverkets intrång i vattendraget) bedöms vara obetydlig/begränsad. Verksamheten bedöms med hänsyn till uppfyllandet av miljö kvalitetsnormer till år 2021 medföra små negativa konsekvenser. Driften av Sävar kraftverk bedöms inte hindra att miljö kvalitetsnormen god ekologisk status år 2021 kommer att uppnås; verksamheten inkräktar ej på icke-försämringskravet.

Fiske, friluftsliv och strandskydd

Sävar kraftverk bedöms inte medföra skador på omgivande stränder eller orsaka försämringar av livsvillkoren för djur- och växtlivet. De rekreationella värdena som anläggningen erbjuder idag kan bibehållas i samband med att strandmiljöerna förblir de samma som de är idag. Vattendragets värden för fritidsfiske, badliv, båtliv och annat friluftsliv bedöms som goda och konsekvenserna till följd av driften av kraftverket bedöms positiva.

Kulturmiljö

Vid fortsatt drift av Sävar kraftverk kommer en viktig del av bygdens historia att bevaras. Kraftverksanläggningen förhöjer upplevelsen av landskapets kulturhistoria. Kraftverket bedöms trots utförda ändringar av anläggningen sammantaget medföra små positiva konsekvenser för kulturmiljön eftersom anläggningen fortfarande kan betraktas i ett historiskt sammanhang.

Konsekvenser av om anläggningen inte förklaras laglig jämte tillstånd inte medges

Om tillstånd inte ges bedömer bolaget att krav kommer att framställas om återställning av området. Omfattningen av återställningsåtgärderna är för närvarande ej helt kända. Det har från remissmyndigheterna framförts muntligen att området bör återställas i sitt ursprungliga skick vilket Umeå Energi har svårt att förhålla sig till.

I första hand torde kraven innebära att allt byggande i vatten skall avlägsnas samt att avledningen av vatten från åfåran stängs. Det innebär att grunddammen skall tas bort och en naturlig forsacke återskapas. Dessutom måste intaget till tillloppskanalen med sina betongkonstruktioner och luckor tas bort. Den pool som idag finns framför intaget måste fyllas igen med lämpligt jordmaterial så att en ny strandlinje bildas.

Vad gäller intagskanalen därefter och fram till tubintaget och fisktrappan så torde det bli svårt att lämna den som den är. Att ordna avvattning av den sänka som bildas är inga problem men det blir ett mycket onaturligt inslag i brinken ned mot ån. Även säkerhetsaspekter talar för att kanalen fylls igen. Tillloppskanalens vall mot ån är med stor sannolikhet uppbyggd av de massor som en gång legat i kanalen. Det är därför naturligt och enklast att med hjälp av en grävmaskin lägga tillbaka dessa massor.

I tillloppskanalens nedströmsände måste säkert också tubintaget och anordningarna kring det samt fisktrappan i sin fulla längd tas bort.

Huruvida krav kommer på att ta bort den markförlagda tuben av betong samt maskinstationen är mer osäkert, men då konsekvensen av att ansökan inte beviljas blir att energiproduktionen kommer att upphöra ser Umeå Energi ingen anledning att bibehålla några anläggningar.

Utloppskanalen torde knappast göra så stor skada och kommer att vara vattenfylld i huvudsak under högvattenperioden. För att förhindra instängt vatten kan kanalen justeras med dikesanvisning så att en jämn lutning mot huvudfåran skapas. Även i det fallet så torde kanalen kännas något onaturlig i miljön. Möjligen kan man tänka sig ett mellanting där man fyller igen kanalen i sin översta del närmast maskinstationen. Vad gäller utloppskanalens återställning måste även behovet av bropelare beaktas.

Vad gäller själva åfåran och dess strand nedströms grunddammen så har det sannolikt skett vissa förändringar som orsakats av kraftverket. Att försöka återskapa den gamla strandlinjen, i den mån någon sådan kan bestämmas, torde dock göra mer skada än nytta.

Umeå Energi lät i mars 2016 en entreprenadfirma bedöma hur en återställning praktiskt bör göras samt en kostnadsuppskattning. De har på plats bedömt hur arbetet bäst ska läggas upp. Deras beräkning baseras på att praktiskt taget allt tas bort och återställs, dock ej utloppskanalen i sin helhet. Entreprenören bedömde att kostnaderna för åtgärderna skulle uppgå till 7,9 – 8,8 miljoner kronor. Till denna kalkyl kommer kostnaderna för en tillståndsprovning.

Allmänt gäller att arbetena med återställning sannolikt ej kan göras när det är mest lämpligt ur arbetssynpunkt. Tidpunkten kommer att styras av vad som orsakar minst skada i ån vilket sannolikt ökar kostnaden.

Utöver de ekonomiska konsekvenserna tillkommer att Sävarborna, och alla andra, går miste om ett populärt promenadstråk och en möjlig passage vid grunddammen till en populär badplats.

Samråd

En redogörelse för det samråd som skett finns som bilaga till miljökonsekvensbeskrivningen samt även länsstyrelsens beslut om betydande miljöpåverkan.

Arbetstid

Umeå Energi hemställer om en arbetstid om fem år för denna åtgärd.

Oförutsedd skada

Anspråk i anledning av oförutsedd skada av vattenverksamheten ska framställas senast fem år efter arbetstidens utgång.

Bygdeavgift och fiskeavgift

Några sådana avgifter ska inte utgå.

KOMPLETTERINGAR, YTTRANDEN SAMT BOLAGETS BEMÖTANDEN

SGU, Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten samt Myndigheten för samhällsskydd och beredskap har avstått från att yttra sig.

SMHI har yttrat sig och anfört att de inte har några synpunkter i ärendet.

Övriga inkomna yttranden redogörs för i sammanfattad form nedan utifrån vad de huvudsakligen rör. Umeå Energis svar på yttrandena redogörs också för i sammanfattad form. Eftersom flera parter har anfört liknande synpunkter hänvisas i vissa fall till tidigare redogörelser där samma fråga avhandlats.

Umeå Energi har under handläggningen kompletterat miljökonsekvensbeskrivningen avseende ett alternativt nollalternativ som utgör dagens anläggning och verksamhet.

Inledningsvis redogörs för vad Umeå Energi har anfört som bemötande rörande prövningen generellt samt kompletteringen rörande nollalternativet.

Bolagets bemötande om utgångspunkter för prövningen

Allt sedan i vart fall 1600-talet har det funnits anläggningar i den aktuella delen av Sävarån. Till en början utnyttjades vattnet för att driva kvarnar och sågverk, och de senaste hundra åren anläggning för elproduktion. Vattnet har dämats, avletts och nyttiggjorts i flera hundra år. År 1933 tillståndsprövades anläggningarna damm, tillloppskanal, intagstub, kraftstation och utloppskanal av dåvarande Norrbygdens vattendomstol, samt tillståndsprövades verksamheterna avledning och dämning. Därefter har den ursprungliga trädammen rivits, tillloppskanalen förlängts samt försetts med ett nytt intag vid forsacken uppströms. I stationsbyggnaden installerades en ny större turbin. Allt tyder på att detta gjordes 1949. Enligt uppgifter från närboende försågs forsacken med en grunddamm av betong på sent 50-tal alternativt tidigt 60-tal. Även om alla delar inte har tillstånd har anläggningen tillkommit och oavbrutet brukats med omgivningens, inklusive länsstyrelsens, godtagande.

Vissa remissinstanser har anfört att det inte finns något kvar från 1933 års anläggning och att tillståndet därför har fallit, vilket är en uppfattning som Umeå Energi inte delar.

A. Tillloppskanalen har förlängts och försetts med ett nytt intag samt den ursprungliga trädammen tvärs över Sävarån har rivits. Såvitt känt har detta utförts år 1949. Grunddammen av betong tycks ha anlagts ca 10 år senare. Dessa anläggningar saknar helt tillstånd.

B. Tubintaget byttes sannolikt ut 1949, men dess nivå är densamma som den som finns redovisad i domen från år 1933.

C. Ett överfallsutskov vid tubintaget har anlagts efter år 1933, sannolikt år 1949.

D. Intagstuben byttes ut år 1994 från en i trä redovisad i 1933 års dom till en i betong, men har i övrigt samma utseende och funktion.

E. En grindrensare installerades år 1995.

F. Maskinstationen har förändrats i förhållande till domen från år 1933 genom att ny generator, ny turbin och nya dammluckor installerades år 1993-94.

Ändringarna i punkterna A-C gjordes under den äldre vattenlagens (ÄVL; SFS 1918:523) tid. Ändringarna i övriga punkter (D-F) genomfördes när vattenlagen (VL; SFS 1983: 291) var tillämplig. Varje åtgärd ska prövas utifrån de regler som gällde när åtgärden vidtogs.

Enligt ÄVL 2 kap. 1 § och 2 kap. 20 § jämte VL 1 kap. 3 § 1 p och 4 kap. 1 § är utgångspunkten att tillstånd krävs för bl.a. uppförande och ändring av vattenanläggning. Av ÄVL 2 kap. 20 § 1 mom jämte VL 4 kap. 2 § följer dock att tillstånd inte krävs om det är uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skadas genom företagets inverkan på vattenförhållandena.

Umeå Energi menar att utbytet av tubintag och intagstub (punkterna B och D) är av underhållskaraktär och de har inte påverkat vattenförhållandena. Inte heller har anläggandet av överfallsutskovet och installationen av grindrensare (punkterna C och E) haft sådan påverkan på allmänna eller enskilda intressen att det förelåg tillståndsplikt.

Med stöd av en skrivelse från länsstyrelsen i maj 1994 menar Umeå Energi att åtgärderna som utfördes i vattenanläggningen maskinstationen år 1993-94 i sig inte påverkat vattenförhållanden på sådant sätt att tillstånd krävts.

Umeå Energi menar därför att det inte förelägg någon tillståndsplikt för de ändringar som gjorts punkterna A-E, men då inte anläggningen ser ut som ritningarna från år 1933 och därmed tillståndet så söks lagligförklaring av den ändrade anläggningen. Umeå Energi vill göra tydligt att ansökan om lagligförklaring avser samtliga delar av anläggningen.

Anläggandet av ny grunddamm med nytt intag samt den förlängda tillloppskanalen var samtliga tillståndspliktiga åtgärder och tillstånd saknas ostridigt för dessa. När det sedan gäller de pågående vattenverksamheterna för vilka tillstånd söks vill Umeå Energi anföra följande.

Domen från år 1933 innebär tillstånd att dämna till + 19,50 m (DH) vid dammen. Sedan år 1949 erhålls fallhöjd istället med hjälp av en grunddamm med nivån + 19,92 m (DH) ca 560 meter uppströms.

Umeå Energi menar att det är en skillnad på tillstånd till en anläggning och tillstånd till vattenverksamhet, vilket innebär att en flyttad anläggningsdel inte med automatik innebär att tillstånd till vattenföretaget ska anses förfallit, se NJA II 1983 s 162. Umeå Energi fick år 1933 tillstånd såväl till en damm som att dämna. Det är oklart när dammen revs ut, men sannolikt 1949 i samband med att övriga arbeten gjordes. Kraftutvinning på platsen har dock fortsatt att utvinnas hela tiden, men efter 1949 med en annan utformning av anläggningen. Varken kringboende, andra utomstående beroende av samma vattentillgång, t.ex. fiskevårdsområden, eller myndigheter har uppfattat att verksamheten har upphört, jfr MÖD 2003:60 och kommentaren till MB 24 kap 3 § p 9.

1933 års dom innebär en rätt att avleda på omkring 3 m³/s. Numera avleds maximalt 4,6 m³/s och det sker alltså i Sävaråns Sågfors, men ca 560 meter uppströms.

Med samma argument som avseende dämning menar Umeå Energi att tillståndet inte fallit enbart för att Umeå Energi inte avleder på samma plats. Det är en skillnad på tillstånd till en anläggning och tillstånd till vattenverksamhet, att inloppskanalen förlängts och därmed platsen för avledningen ändrats innebär därför inte med automatik att tillstånd till vattenverksamheten ska anses förfallit. Umeå Energi fick år 1933 tillstånd såväl till en inloppskanal som att bortleda. Rätten att avleda har nyttjats hela tiden, men efter 1949 på en annan plats och efter år 1994 annan mängd. Varken kringboende, andra utomstående beroende av samma vattentillgång, t.ex. fiskevårdsområden, eller myndigheter har uppfattat att avledningen upphört. Länsstyrelsen konstaterade också den 20 maj 1994 att det inte skett någon överträdelse av vattendomar.

För det fall domstolen anser att Umeå Energi inte kan tillgodoräkna sig 1933 års dom i någon del så menar Umeå Energi att det numera får anses finnas en fast praxis genom Mark- och miljööverdomstolen domar på senare tid (se bl.a. domar 2018-0614, mål nr M 5874-16, 2018-12-19, mål nr M 11358-17, 2018-10-08, mål nr M 645417, och 2019-02-25, mål nr M 2149-18) att utgångspunkten vid prövningen av ansökan om lagligförklaring och tillstånd vara de faktiska förhållanden som råder när prövningen görs. Miljökonsekvensbeskrivningen kommer därför att kompletteras med ett alternativt nollalternativ som utgör dagens anläggning och verksamhet.

Bolagets kompletterande nollalternativ

Nollalternativet beskriver den sannolika utvecklingen och miljöpåverkan på platsen om verksamheten inte kommer till stånd. För aktuell prövning finns två definitioner av nollalternativet; 1933 års dom jämte faktiska förhållanden. Det ena nollalternativet (alternativ 1) motsvarar en anläggning med funktion enligt 1933 års tillstånd.

Nollalternativ 1 innebär motsvarande avledning och dämning av vattnet som tillståndet medgav 1933 samt en vattenkraftsanläggning i enlighet med 1933 års tillstånd. Den befintliga vattendomen innebär rätt att avleda vatten, och de anläggningsdelar som idag finns enligt detta tillstånd är kraftstationsbyggnaden, utloppet och del av inloppet.

Det andra nollalternativet (alternativ 2) innebär att utgångspunkten är de faktiska förhållandena vid anläggningen när tillståndsprövningen äger rum. Det innebär att nollalternativ nr 2, motsvarar befintlig anläggning och vattenverksamhet.

Statens geotekniska institut (SGI)

SGI har yttrat sig ett flertal gånger under handläggningen och har sammanfattningsvis anfört följande.

Förorenad mark/markmiljö

Det finns flera potentiellt förorenade områden och en riskklassad (klass 2) träimpregneringsanläggning i närheten av kraftverket. SGI saknar en riskbedömning om ett högre flöde kan nå de potentiellt förorenade områdena och medföra eventuell förorenings-spridning. Finns det risk för att fluktuerande vattennivåer kan orsaka en ursköljning av föroreningar och innebär högre flöden en risk för erosion med eventuell partikelsspridning? Om föroreningar har spridit sig från fastigheterna i riktning mot ån skulle förorenings-spridning kunna ske även om inte vattenytan når ända fram till fastigheterna. En riskbedömning av området bör även inkludera ett förändrat klimat med ökad nederbörd. SGI saknar också en beskrivning av eventuella föroreningar i sedimenten.

Geoteknik

SGI anser att ansökan bör kompletteras med en utredning av geoteknisk säkerhet, inklusive stabilitet och erosion, i anslutning till tilloppskanal, dammar, kraftverk och övriga anläggningar som omfattas av ansökan.

Umeå Energis bemötande av SGI:s synpunkter

Markföroreningar

Underlaget har kompletterats med en figur över identifierade potentiellt förorenade områden från länsstyrelsens EBH-databas. Det finns inga närliggande objekt som skulle kunna innebära en föroreningsrisk. Närmsta riskklassade objekt ligger nedströms Sävar kraftverk och utgörs av Sävar järnbruk, riskklass 4 (liten risk). Sävar kraftverk påverkar ej den naturliga vattenföringen där och utgör därför ingen risk för dessa föroreningar.

Träimpregnering har pågått cirka 750 meter från Sävarån vid Sävar såg och hyvleri, klass 2 (stor risk). Vattenföringen på grund av Sävar kraftverk på åns högra strand i höjd med Sävar såg och hyvleri är snarare lägre än högre. Sävar kraftverk innebär ingen ökad risk för utsläpp av dessa föroreningar.

Övriga ej riskklassade objekt är pågående verksamheter som inte heller bedöms innebära någon ökad risk för utsläpp på grund av Sävar kraftverk. Uppströms kraftverket är påverkansområdet mycket begränsat och några riskområdet har ej identifierats.

Umeå Energi har senare låtit utföra en mindre geoteknisk utredning. Av denna framgår att område 1 i domstolens aktbilaga 42 (Sävarsåg och hyvleri österut) är belägen drygt tio meter högre än Sävaråns vattennivå, där höjdkurvorna syns och där det är fem meter ekvidistans mellan linjerna.

Den aktuella bäcken är till stora delar igenvuxen utom närmare Sävarån på en sträcka där den gränsar till en åker. Där är bäcken rensad och något fördjupad. Efter ytterligare en mindre sträcka möter bäcken Sävaråns ravinbildning och avslutas där med ett tvärt fall på 3-4 meter ned till Sävarån. Fallet möter Sävaråns stenpål. Någon erosion kan ej iaktas. Bäcken kan därför ej påverkas av några flödesförändringar nu i Sävarån och ej heller förutses göra så vid ett framtida klimat-scenario med mer nederbörd.

Område 2 (Sävaråns såg och hyvleri västerut) avvattnas ej mot Sävarån i det avsnitt som på något sätt berörs av Sävar kraftverk. Umeå Energi menar därför att det inte finns någon ökad risk för spridning i anledning av den verksamhet som Umeå Energi omfattas av ansökan.

Drivmedelsläckage

Förorening i mark och/eller vatten kan uppkomma i samband med arbetet, exempelvis genom drivmedelsläckage, och bolaget rekommenderar därför att en strategi tas fram för att undvika och hantera eventuell förorenings-spridning. Åtgärder för att undvika och hantera eventuellt drivmedelsläckage kommer att tas med i förslag till kontrollprogram.

Geoteknisk utredning

Ansökan har kompletterats med geoteknisk utredning som Umeå Energi menar visar att stabilitetsförhållandena är goda.

SGI har efter bolagets bemötande inte haft några ytterligare synpunkter.

Nämnden

Nämnden har anfört sammanfattningsvis följande.

Sävarån är, tillsammans med Ume-/Vindelälven och Hörnån, Umeå kommuns viktigaste vattendrag för friluftsliv, rekreation, fiske och naturvärden. Umeå fritid har i omgångar medverkat i flertalet projekt kring miljö, tillgänglighet och friluftslivet för att stärka Sävarådalens förutsättningar för ett rikt friluftsliv. Umeå fritid har dessutom sedan 2011 drivit ett flottledsåterställningsprojekt av Sävaråns ARO för att bland annat stärka fiskbestånden och förbättra möjligheterna till ett bra fiske.

Både upp- och nedströms vandring för fisk måste fungera förbi kraftstationen. Det gäller fiskvandring både förbi grunddammen och själva stationen via inloppskanalen uppströms stationen och turbinkanalen nedströms. Att fiskvandringen fungerar under alla flöden måste utvärderas och kontrolleras.

Gallret vid inloppskanalens övre del måste sitta i även under våren då en stor andel lekfisk övervintrar i ån och vandrar ut till havet under våren.

Om verksamheten laglighetsförklaras och tillstånd ges bör kontrollprogrammet även innehålla lämpliga parametrar för recipientkontroll och uppföljning av de biologiska värdena i Sävarån.

Tillägg från huvudförhandlingen i relevanta delar

En kalkyl har skett över vad det skulle kosta att riva ut kraftverket, vilket skulle bli mycket dyrt. En bra fiskväg är inte lika kostsamt. Nämnden ser utvecklingsmöjligheter för området kopplat till friluftslivet. Nämnden har inte tagit ställning till om underlaget är tillräckligt.

Umeå Energi's bemötande av nämndens yttrande

Umeå Energi gör följande bedömningar utifrån kompletterande utredning.

Befintligt galler driftsätts från den 1 oktober för nedströms avledning av fisk. Gallret hålls i drift fram till dess att isbildning förhindrar drift eller senast fram till den 1 december. Gallret driftsätts igen under våren då flödet understiger 20 m³/s, vanligen sker detta runt den 1 juni. Gallret hålls därefter i drift fram till omkring den 1 juli. Vid huvudförhandlingen justerade Umeå Energi detta till att fingallret ska vara på plats året runt förutom då isläget inte medger det.

Umeå Energi föreslår att kontrollprogram ska innehålla kontroll av att avledningen till tillloppskanalen inte blir större än den tillåtna och av den anlagda fiskvägens funktion.

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen har yttrat sig ett flertal gånger under handläggningen och även deltagit vid huvudförhandlingen. Nedan sammanfattas det huvudsakliga innehållet i de skriftliga yttrandena samt avslutningsvis tillägg från huvudförhandlingen i relevanta delar.

Befintlig fisktrappa

Utifrån det länsstyrelsen känner till så har fisktrappan en mycket begränsad funktion och fungerar dessutom troligen bara för starksimmande arter som lax och öring.

Uppträskling vid grunddammen (fiskpassage)

Stora oklarheter finns om funktionen av befintlig slits i betongdammen. Det är även oklart om den föreslagna fiskpassagelösningen (uppträsklingen vid slitsen) kommer att fungera i tillräckligt hög grad. Länsstyrelsen ser t.ex. problem med anlock-

ningen. Det är också oklart om konstruktionen medger ett tillräckligt vattendjup. Det är viktigt att utformningen av fiskpassagen och uppföljningen av dess funktion regleras i villkoren ifall bolaget får tillstånd. Länsstyrelsen har även synpunkter om att upptrösklingen kommer att påverka flödesfördelningen mellan huvudfåran och norra sidofåran vid lågavattenflöden (under 1,5 m³/s). Det är av mycket stor betydelse att veta hur vattnet fördelar sig i Sävarån vid olika vattenflöden.

Minimitappning

Den föreslagna minimitappning är inte tillräckligt stor för att begränsa den negativa påverkan som vattenkraftverket har på miljön. För detta krävs en minimitappning som motsvarar basflödet i Sävarån. Bolaget menar att en minimitappning på 2 respektive 3 m³/s är tillräckligt för att nå god konnektivitet medan länsstyrelsen anser att den bör vara omkring 3,5 m³/s.

Fingaller vid intagskanalsens början

Det kommer att innebära en negativ påverkan på fiskpopulationerna om gallret vid intagskanalens början inte är på plats året runt. Det är också oklart hur bolaget har räknat flödes hastigheten vid fingallret.

Särskilt om kontroll

Ett kontrollprogram behöver bl.a. redovisa kontroller för att säkerställa att minimi-tappningen alltid släpps, att avledningen till intagskanalen inte blir större än den tillåtna, att fiskvandringen förbi anläggningen fungerar samt att minimitappningen har den avsedda effekten.

Nollalternativet

Initialt ansåg länsstyrelsen att nollalternativet innebär att vattenbortledningen upphör. Länsstyrelsen har ändrat uppfattning och utgångspunkten vid prövningen får utgå från befintlig anläggning på platsen.

4 kap. 6 § miljöbalken och Natura 2000

Eftersom Sävarån är ett 4:6-vattendrag får endast vattenkraftverksamheter som innebär en obetydlig miljöpåverkan tillåtas. Detta ställer höga krav på de utredningar som ligger till grund för bedömningen av verksamhetens miljöpåverkan.

Det är av yttersta vikt att bolaget kan visa att minimitappningen har den förväntade positiva effekten både när det gäller strömsättningen av vattendragsfåran och för fiskvandringen. Annars finns det en risk att verksamheten innebär mer än en obetydlig miljöpåverkan.

Bolaget måste också kunna visa att anläggningen inte förhindrar eller försvårar möjligheten att nå miljö kvalitetsnormen för vatten och att verksamheten är förenlig med Natura 2000-bestämmelserna.

Tillägg från huvudförhandlingen i relevanta delar

När det gäller nollalternativet så var länsstyrelsens inställning initialt att det skulle utgå från utrivning och ingen avledning, men därefter har praxis ändrats som har

medfört att länsstyrelsen har ändrat uppfattning. Länsstyrelsen anser att man bör utgå från befintlig anläggning på platsen.

Länsstyrelsen har initialt avstyrkt ansökan p.g.a. hänsynsreglerna, mer än obetydlig påverkan enligt 4 kap. 6 § miljöbalken, inte tillräcklig minimitappning (vilket senare justerades), att gallret inte skulle vara på plats året om (vilket senare justerades) samt osäkerheter kring uppträskling, anlockning och vattendjup. Dessa frågor har retts ut under handläggningen och länsstyrelsen har ändrat uppfattning om tillräcklig minimitappningsstorlek efter nya beräkningar. När det gäller Natura 2000 så är uppfattningen att tillstånd kan ges.

Det krävs inte strandskyddsdispens för åtgärderna, men om domstolen anser att det krävs så föreligger särskilda skäl.

Länsstyrelsen har inga invändningar mot lagligförklaringen.

Umeå Energis bemötande av länsstyrelsens yttranden

Befintlig fisktrappa

Umeå Energi har justerat sitt yrkande till att fisktrappan ska rivras ut. Utrivningen ska göras vid lågvattenföring under perioden augusti – september. Genom att luckan uppe vid tubintaget är stängd kan rivningen ske helt i torrhet. Någon grävning i vatten förutses inte behövas.

Uppträskling vid grunddammen (fiskpassage)

Bolaget har barmarksperioden 2019 utfört en omfattande utredning rörande flödesfördelningen mellan fårorna vid olika flöden inklusive vattendjup och vattentäckt area i den norra fåran, vilket redovisats i målet. Uppträsklingen kommer inte att påverka flödesfördelningen.

Bolaget har vid huvudförhandlingen redogjort närmare för flödesfördelningen jämte den yta som täcks av strömmande vatten. Delar av redogörelsen sammanfattas nedan under rubriken Domskaäl.

Minimitappning

Umeå Energi menar att minimitappning bör införas motsvarande 3 m³/s under sommarhalvåret samt en tappning vintertid som motsvarar ca 2 m³/s för att upprätthålla stabila flöden under vintern och säkerställa att infrysning ej sker.

Fingaller

Beskrivningen av flödes hastigheten vid gallret är beräknad och redovisad enligt Havs- och vattenmyndighetens vägledning avseende utformning av passagelösningar, bilaga 5:11 om Nedströmspassage. Hastigheten är bestämd i enlighet med de exempel som redovisats där.

Bolaget har vid huvudförhandlingen redogjort närmare för flödes hastigheterna. Delar av redogörelsen sammanfattas nedan under rubriken Domskaäl.

Nollalternativet

Se ovan under ”Bolagets kompletterande nollalternativ”.

4 kap. 6 § miljöbalken och Natura 2000

Ökningen till följd av turbinbytet är ett maximalt flöde från 3,0 till 4,6 m³/s. Avledningen till kraftstationen är enligt tillgänglig statistik dock beroende av flödet i älven. Om man för att få en uppfattning om maxflödets påverkan ersätter alla avledningssvärden större än 3,0 m³/s i den tillgängliga flödesstatistiken med just 3,0 m³/s så påverkas andelen avledning på så sätt att medelavledningen minskar från 3,36 till 2,72 m³/s. Maximal andel avlett vatten minskar från 54 till 52%. Minimum avledningsandel är oförändrat 4%. Man kan alltså se att de höga avledningsmängderna, över 3,0 m³/s, har uppträtt när flödet i älven är stort, maximal avledningsandel påverkas marginellt av turbinens högre kapacitet. Vid lägre flöden i älven har avledningen till kraftstationen minskats med den reglermekanism som finns installerad. Avledningen till kraftstationen utgör bara en mycket liten del av det totala flödet i älven, det är bara vid låga vattenföringar som avledningen kan ha en påverkan på vattenmiljön i den naturliga älvfåran. Vid dessa låga flöden minskas också avledningen varför turbinens maximala kapacitet bedöms ha en obetydlig påverkan på vattenmiljön.

Sävarån med biflöden utgör ett Natura 2000-område. Tillstånd krävs enligt 7 kap. 28 a § för att bedriva verksamheter eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett naturområde som har förtecknats enligt 27 § första stycket 1 eller 2. Umeå Energi anser att det är visat att miljön i Natura 2000-området Sävarån inte påverkas på ett betydande sätt.

Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund (Sportfiskarna)

Tillstånd

Avgörande för frågan om Sävar kraftverk har ett rättskraftigt tillstånd är om dagens verksamhet bedrivs enligt rättskraftigt tillstånd.

Norrbygens vattendomstol gav enligt en vattendom från 1933 tillstånd till att uppföra ett kraftverk bestående av regleringsdamm, tilloppskanal, tubinintag, tub, maskinstation med turbinsump och avloppskammare samt avloppskanal.

De ändringar av anläggningarna och vattenverksamheten som gjorts innebär att vattenverksamheten bedrivs utan tillstånd med rättskraft. Därmed ska hela vattenverksamheten och anläggningarna tillståndsprövas som om det vore en ny verksamhet enligt 11 kap. miljöbalken.

Natura 2000-tillstånd

Sportfiskarna konstaterar att det i nuläget inte går att göra en fullständig, exakt och slutlig bedömning av verksamhetens påverkan på Natura 2000-området varför ansökan bör avvisas.

Av den utredning som sökanden har gett in går det inte att utesluta att den pågående verksamheten har en betydande påverkan på Natura 2000-området. Eftersom verk-

samheten kan antas påverka miljön i Natura 2000-området på ett betydande sätt kräver verksamheten ett Natura 2000-tillstånd.

Nollalternativet

Även nollalternativet kan ifrågasättas. Nollalternativet bör vara de miljöförhållanden som varit rådande om ingen anläggning eller verksamhet funnits på platsen.

Det finns således inte underlag som gör det möjligt att avgöra om verksamheten kan bedrivas på ett sådant sätt att det inte uppstår skada på Natura 2000-området. Då underlaget för ansökan om tillstånd inte möjliggör en Natura 2000-prövning i enlighet med de krav som uppställts i praxis, bör mark- och miljödomstolen avvisa ansökan.

Umeå Energis bemötande av Sportfiskarnas yttranden

Nollalternativet

Se ovan under ”Bolagets kompletterande nollalternativ”.

Natura 2000

Hela Natura 2000-området Sävarån utreds och konsekvensbedöms i miljökonsekvensbeskrivningen. Konsekvensbedömningen har däremot begränsats till de naturtyper som bedöms vara relevanta med hänsyn till möjlig miljöpåverkan.

Älvräddarna

Nuvarande verksamhet

Den vattenverksamhet som bedrivs vid Sävar vattenkraftverk har inte i någon del tillstånd genom domen från år 1933. Vattenanläggningen som finns idag dämmer och avleder vatten från Sävarån vid grunddammen som har uppförts utan tillstånd på en annan plats i vattendraget. Det är således fråga om ny vattenverksamhet.

Tidigare tillståndsgiven anläggning har inte bibehållits utan den damm som avses i tillståndet från 1933 är utrivnen och vattenverksamheten som domen gav tillstånd till kan inte längre bedrivas. Tillståndet medger inte heller att idag uppföra den vattenanläggning som där avses och återuppta verksamheten vid denna.

Sökanden kan således inte falla tillbaka på rättskraft från vad som meddelats i domen från 1933 i det fall ansökan inte medges.

Miljökonsekvensbeskrivningen (MKB), nollalternativ

Enligt 6 kap. 35 § 3. MB ska det s.k. nollalternativet innebära uppgifter om rådande miljöförhållanden innan verksamheten påbörjas eller åtgärden vidtas och hur de förhållandena förväntas utveckla sig om verksamheten eller åtgärden inte påbörjas eller vidtas.

Åtgärd och verksamhet utgörs i aktuellt fall av uppförande av vattenanläggningen samt bedrivande av ansökt verksamhet. Enligt Älvräddarna bör nollalternativ i

sådant fall beskriva de miljöförhållanden som skulle varit rådande om anläggningen inte uppförts och verksamheten påbörjats samt den utveckling som då kunde förväntats. Av förarbetena till bestämmelsen följer att en redogörelse av det faktiskt rådande miljöförhållandet är det som bäst återspeglar kravet i MKB-direktivet. I sådant fall skulle rådande förhållanden utgöras av nuvarande förhållanden och därmed vara närmast likställda med en beskrivning av ansökta förhållanden. Dock ska beskrivningen inte vara statisk utan även redogöra för hur förhållandena förväntas utveckla sig.

Nollalternativet bör innebära en naturlig konnektivitet och vattenföring på den nu påverkade sträckan av Sävarån.

Vid inget av de mål sökanden hänvisar till, avseende praxis i fråga om nollalternativ vid lagligförklaring, har nu gällande bestämmelser i MB tillämpats. Samtliga avser dessutom prövning av lagligförklaring vilket enligt vad Älvräddarna anfört inte är tillämpligt i målet.

Varken sökandens ursprungliga- eller det alternativa nollalternativ som sökanden kompletterat med under handläggningen är i enlighet med gällande bestämmelse enligt ovan. Enligt Älvräddarna så tillför sökandens alternativa nollalternativ inte heller något underlag av relevans för prövningen av den ansökta verksamheten.

Med anledning av att åtgärder och verksamheten som ska prövas i det ifrågavarande målet redan är vidtagna liksom påbörjade kan det enligt Älvräddarna även ifrågasättas om rådande miljöförhållanden innan verksamheten påbörjas är att likställa med de förhållanden som råder nu när verksamheten pågår. Aktuell ansökan beskriver inte statiska förhållanden i vilka damm, dämning samt avledning till kraftverket i olika grad ingår. Ansökan behöver även beskriva de miljöförhållanden som rimligen skulle råda vid avsaknaden av damm och vattenavledning.

I MKB redovisade miljökonsekvenser från ansökt verksamhet utgörs av en bedömning avseende ansökta förhållanden jämfört ursprungligt nollalternativ. MKB beskriver ingen bedömning av miljökonsekvenser för sökt verksamhet för miljöeffekter som den ansökta verksamheten kan antas medföra i sig.

MKB behöver identifiera och beskriva bedömningar av de miljöeffekter som ansökta förhållanden medför jämfört förhållanden utan grunddamm och avledning till kraftverket.

Skyddsåtgärder (bästa möjliga teknik)

Sökanden yrkar tillstånd att genom arbete i vatten anlägga upptröskling intill grunddammen. Vidare frånfaller sökanden yrkandet 1b) (i) att få tillstånd att bibehålla anlagd fisktrappa samt yrkar tillstånd att riva ut densamma. Sökanden frånfaller också villkorsförslag 2b och föreslaget villkor 2c ändras till att sökanden ska anlägga ett snedställt intagsgaller med en spaltvidd på 15 mm.

Älvräddarna saknar dock förslag på åtgärder till skydd från passage genom turbinen, också vid de tider på året då avledare vid grunddammen inte avses vara i

bruk, och Älvräddarna har inte heller uppfattat hur sökanden ur miljöhänseende motiverar varför minimitappningen vintertid kraftigt ska understiga MLQ.

Båtnad

Sökanden behöver redogöra för kostnaderna att anlägga de nu föreslagna skyddsåtgärderna och behöver komplettera med uppskattad kostnad för anläggande av fungerande fiskväg från utloppskanal till naturfåra. Sökanden uppger att kostnad för sådan åtgärd inte är skälig. Denna bedömning baseras dels på resultat av en undersökning från 2009 begränsad till ett mindre antal individer av en art, dels anger inte heller sökanden vad åtgärder för att förhindra felvandring till kraftverksutloppet skulle kosta. Sökanden har bevisbördan för bedömningen av huruvida sådana åtgärder inte kan anses skäliga.

Miljö kvalitetsnormer

Sökanden har anfört följande. Det område av Sävarån som berörs av kraftverket uppgår till ca 0,85 km, vilket utgör ca 0,6% av åns totala sträcka av ca 140 km från källorna i Lossmenträsket till havet. Detta i kombination med att fiskvandring upprätthålls och att våt kontaktyta samt strömvattenmiljöer bibehålls med föreslagna försiktighetsåtgärder anses påverka på Sävarån som helhet vara mycket begränsad. Föreslagna försiktighetsåtgärder förbättrar också vandringsmöjligheterna för fisk ytterligare. Om de föreslagna försiktighetsåtgärderna tillämpas anses inte de ekologiska funktionerna i den naturliga fåran eller vandringsmöjligheter fisk försämrats på ett sådant sätt så att den ekologiska statusen för vattendraget som helhet kan påverkas. Efter vidtagna försiktighetsåtgärder anses kraftverket inte försämrats möjligheterna att uppfylla miljö kvalitetsnormen god ekologisk status 2027.

Älvräddarna vill med anledning av detta framhålla att ”Sävarån från källorna till havet” inte motsvarar här aktuell ytvattenförekomst och att sökanden således inte har bedömt verksamhetens påverkan på miljö kvalitetsnormerna korrekt.

4 kap 6 § MB och Natura 2000

Älvräddarna bestrider att nytta av ökad elproduktion kan tillmätas någon betydelse vid prövning av en ansökt verksamhet mot undantagsbestämmelsen från förbudet i 4 kap. 6 § MB. Av det sökanden påstår framgår inte heller på vilken grund en sådan bedömning skulle kunna göras.

Älvräddarna bestrider att den miljöpåverkan som rekvisitet avser skulle vara begränsat till påverkan på utbredningen av den våta kontaktytan i vattendraget och möjligheten för fisk att passera förbi det påverkade området. Älvräddarna hänvisar till uttalande från RÅ 1993 ref. 44 och RÅ 2004 ref. 14, och menar att bedömningen inte kan avgränsas på det sätt sökanden gör utan måste omfatta samtliga aspekter av hur miljön påverkas.

Älvräddarna vidhåller också att sökanden i denna bedömning inte heller kan väga in att området som direkt påverkas av det ansökta kraftverket endast påverkar en liten del av det område som skyddats enligt 4 kap 6 § MB på det sätt som sökanden återkommande gör. Undantagsbestämmelsen skulle vid sökandes tolkning inte

längre utgöra ett undantag från förbudsregeln utan skulle istället underminera huvudregeln och dess syfte. Tillstånd även till helt ny vattenverksamhet för kraftändamål skulle i sådant fall kunna tillåtas i skyddade områden under närmast samma förutsättningar som om något förbud inte funnits. Detta om verksamheten lokaliseras till ett skyddat vattendrag som är tillräckligt stort för att kraftverkets inverkan på all naturmiljön i det skyddade området som helhet kan bedömas vara obetydlig trots att miljöpåverkan lokalt skulle bli betydande.

Då syfte med förbudsregeln är att skydda hela älvar från vattenkraftsutbyggnad vore det enligt Älvräddarna uppenbart förfelände att tolka rekvisitet och tillämpa undantagsbestämmelsen på sådant sätt att skyddet skulle bli svagare ju större det skyddade området är.

Natura 2000

Den verksamhet som ansökan avser kan enligt Älvräddarna typiskt sätt antas påverka miljön i det utpekade Natura 2000-området. Detta aktualiserar först och främst krav om att prövningsunderlaget då måste ha sådant innehåll som krävs för prövning av så kallat Natura 2000-tillstånd.

Bedömningen av en sökt verksamhets påverkan på ett Natura 2000-område ska göras tillsammans med andra pågående och planerade verksamheter och åtgärder som också påverkar området. Det innebär i detta fall att bedömningen av om den ansökta verksamheten kräver Natura 2000-tillstånd ska ske avse hela verksamhetens påverkan på miljön inkluderat miljöpåverkan från den pågående verksamheten.

Prövningsunderlaget i form av aktuell MKB – vad gäller påverkan på miljön – felaktigt avgränsad på ett sådant sätt att denna inte kan läggas till grund de prövningar som ska göras i förevarande mål. Detta gäller även för de fullständiga, exakta och slutliga bedömningar och slutsatser som ska avgöra huruvida verksamheten ska prövas för så kallat Natura 2000-tillstånd, tillika om- och i så fall under vilka förutsättningar sådant tillstånd skulle kunna medges. MKB har upprättats utan tillgång till underlag om väsentliga aspekter av bland annat hur den nuvarande verksamheten påverkar vattenförhållandena. Den komplettering sökanden inkommit med motsvarar emellertid inte underlag för sådan prövning som avses ovan.

Umeå Energis bemötande av Älvräddarnas yttranden

Prövningens omfattning, Natura 2000 och nollalternativet

Se sammanfattningar ovan rörande bolagets redogörelser om detta.

4 kap 6 § MB

Umeå Energi vidhåller att det är miljöförhållandena som rådde när skyddet infördes, dvs. år 1993. Detta har senare även bekräftats av ytterligare domar från Mark- och miljööverdomstolen, se bl.a. dom 2019-02-25 i mål nr M 2149-18.

I prövningen om åtgärderna medför endast obetydlig miljöpåverkan ska beaktas om åtgärderna i endast ringa utsträckning påverkar de bevarandevärden som utgjort

motiv för att älven eller älvsträckan skall undantas från vattenkraftutbyggnad (prop. 1985/86:3 s. 110). I samma förarbeten sägs (s. 111) anges att ”det inte kan tillåtas att ett flertal minikraftverk med varför sig obetydlig miljöpåverkan, men med en sammantagen negativ effekt på miljön, kommer till stånd i en viss undantagen älv eller älvsträcka.”

Dessa uttalanden menar Umeå Energi visar på att det är skyddsvärdet för hela den skyddade älvssträckan som ska beaktas.

Alternativa utformningar

Umeå Energi menar att alternativ plats inte låter sig utredas när det handlar om en befintlig anläggning som ska lagligförklaras.

Miljökonsekvenser för sökt verksamhet

Miljöaspekter som bedöms i MKB:n är bland annat strömvattenhabitat och reproduktionsområden, riksintressen och Natura 2000, miljö kvalitetsnormer samt fiske och friluftsliv. Förekommande naturvärden i Sävarån bedöms motsvara höga naturvärden. Värden med hänsyn till rennärning samt kulturmiljö beskrivs i MKB:n under respektive förutsättningskapitel men utan att klassificeras enligt bedömningsmatrisen, varför det förtydligas här. Kulturvärdet vid Sävar kraftverk bedöms vara måttligt eftersom anläggningen, trots renoveringar, bedöms utgöra ett positivt kulturhistoriskt element i Sävarådalens miljö. Värden med hänsyn till rennärning bedöms vara små eftersom rennärning inte bedrivs i området.

Miljö kvalitetsnormer

Umeå Energi har i MKB jämte bilaga till denna redovisat detta.

Båtnad

Båtnadsredovisningen har redovisat dels anläggningens monetära överskott dels de skador och olägenheter ur allmän synpunkt som uppstår på grund av anläggningen. I likhet med miljökonsekvensbeskrivningen har dessa skador, efter vidtagna försiktighetsåtgärder, bedömts vara endast obetydliga.

Kammarkollegiet

Kammarkollegiet har yttrat sig ett flertal gånger under handläggningen samt vid huvudförhandlingen. Nedan redogörs för det senaste yttrandet samt i relevanta delar vad som anfördes vid huvudförhandlingen.

4 kap. 6 § miljöbalken (MB)

Oaktat vilket nollalternativ som ska tillämpas i målet är det ostridigt att turbinerna i Sävar kraftverk byttes ut år 1994 och vattenavledningen till kraftverkets turbiner ökade från maximalt 3 m³/s till 4,6 m³/s, en kapacitetsökning på över 50 %. Det är vidare ostridigt att dessa förändringar ägde rum efter 1993, alltså efter ikraftträdandet av skyddade älvsträckor enligt 3 kap. 6 § i den då gällande lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m., som sedermera inarbetats i miljöbalken genom 4 kap. 6 § MB. Ett avledande av en större mängd vatten genom kraftverket innebär att flödesfördelningen mellan naturfåran och kraftverkets turbiner förändrats. Ett minskande flöde i naturfåran kan innebära, förutom

potentiell negativ påverkan på akvatiska organisms möjlighet till upp- och nedvandring, att möjligheten att uppnå god ekologisk funktionalitet i naturfåran påverkas negativt. Enligt kollegiets mening är det i målet därmed inte visat att de ombyggnationer som ägde rum efter ikraftträdandet av de skyddade älvsträckor där bland annat Sävarån ingår, inte innebär mer än en obetydlig miljöpåverkan. Sökandens yrkanden med avseende på tillstånd för fortsatt elkraftsproduktion ska därför avslås i sin helhet.

Laglighetsprövning

Av Mark- och miljööverdomstolens domskäl i M 3924-16 framgår, såsom det får förstås, att en förutsättning för att kunna föreskriva lämpliga villkor är att vattenanläggningens laglighet prövas tillsammans med tillståndet till tillhörande vattenverksamhet. Kollegiet anser därmed, utifrån nyss redovisade praxis, att det inte är möjligt att endast pröva lagligförklaring av anläggningar för fortsatt drift av nödvändiga vattenverksamheter för elkraftproduktionen. Prövningen måste omfatta både lagligförklaring av anläggningar och tillstånd för nödvändiga vattenverksamheter. I det fall sökanden inte lyckats visa att gällande miljökvalitetsnormer eller andra tillståndskrav enligt miljöbalken är uppfyllda, bör som en följd av detta varken tillstånd för nödvändiga vattenverksamheter, eller lagligförklaring av anläggningar, enligt kollegiets mening kunna bifallas.

Hänsynskrav och miljökvalitetsnormer

Sökanden har som villkor för de sökta vattenverksamheterna bland annat föreslagit snedställda fingaller med en spaltvidd på 30 mm. Driftsättning av galler föreslås anpassas till upp- och nedströmsvandring för lax och öring, samt vara monterade under del av året med anledning av anford risk för ispåbyggnad, skador på gallret, samt begränsad miljönytta. Kammarkollegiet noterar att Mark- och miljööverdomstolen kommit fram till villkor innebärande en minsta godtagbar spaltvidd på 18 mm för snedställda fingaller. I Havs- och vattenmyndigheten vägledning ansågs vidare 10–13 mm spaltvidd vara bästa möjliga teknik, om sökanden inte kan visa att samma resultat kan uppnås med ett galler med spaltvidd upp till 18 mm. Enligt Kammarkollegiets kännedom har inget nytt ställningstagande kring någon specifik spaltvidd tagits fram av Havs- och vattenmyndigheten, varför en spaltvidd på 18 mm därmed fortfarande bör anses utgöra bästa möjliga teknik. Enligt kollegiets mening har sökanden mot denna bakgrund inte lyckats visa att föreslagna snedställda fingaller på 30 mm spaltvidd, under del av året, är förenligt med hänsynsreglerna i 2 kap. MB. Kammarkollegiet anser det vidare kvarstå oklarheter kring huruvida installerade fingaller under endast del av året är förenligt med gällande miljökvalitetsnormer, då särskilt med avseende på kvalitetsfaktorn konnektivitet där både svag- och starksimmande fiskarters behov till vandring ska tillgodoses. Sökanden har föreslagit en minitappning på 3 m³/s. Detta innebär en tappning strax under medellågvattenföringen (MLQ). I vägledning från Havs- och vattenmyndigheten framgår att MLQ ska vara utgångspunkten för att säkerställa fullgod ekologisk funktionalitet i ett vattendrag. Enligt kollegiets mening har sökanden sammanfattningsvis inte visat att föreslagna villkor är förenliga med gällande miljökvalitetsnormer eller hänsynsreglerna i 2 kap. MB. Ansökan ska därmed även på denna grund avslås i sin helhet.

Tillägg från huvudförhandlingen i relevanta delar

Kammarkollegiet har överlämnat till domstolen att pröva om det finns ett tillräckligt underlag för att göra en Natura 2000-bedömning, men avvisningsyrkandet kvarstår. Det är bra att underlag för bedömning av påverkan på lax kom in i målet, men det finns även andra arter att beakta. Nollalternativet för den bedömningen är befintlig anläggning.

När det gäller 4 kap. 6 § miljöbalken så stämmer det inte som anges i förarbetena att det är en outbyggd älv. Vid utbyggnad ska bedömningen vara mycket restriktiv, det är inte fråga om en vanlig tillståndsbedömning när det både är fråga om Natura 2000 och skydd enligt 4 kap. 6 § miljöbalken. Nollalternativet för prövningen enligt 4 kap. 6 § miljöbalken är ingen anläggning alls på platsen, och då är påverkan betydande per automatik. I andra hand kan domstolen utgå från den förändring som skett från år 1993. Kammarkollegiet anser att påverkan är mer än obetydlig och kvarstår vid avslagsyrkande på den grunden. Minskade flöden i fåran under vissa perioder har betydelse och även frågan om konnektivitet. Undantaget i bestämmelsen blir därför inte tillämpligt.

Minimiflödet är viktigt och ska vara något över 3,1 m³/s. Föreslagen gallerbredd är inte tillräcklig.

Om tillståndet från år 1933 så är det en helt annan lokalisering och vattenverksamhet idag, försumbart lite från det tillståndet är kopplat till vad som sker idag.

När det gäller lagligförklaring så krävs det att vattenverksamheten är tillåtlig. Om tillstånd inte ges kan lagligförklaring inte ske.

Sävaråns fiskevårdsområde (FVO)

FVO vill att Umeå Energi ska garantera ett minimumflöde i huvudfåran och att Umeå Energi ska anlägga en fiskväg genom betongklacken som leder över vatten till kraftverkskanalen.

Umeå Energis bemötande av Sävaråns fiskevårdsområde yttrande

Umeå Energi har hänvisat till fiskeutredning som senare genomfördes. Av den framgår bl.a. att upptröskling avses utföras vid betongslitsen i grunddammen samt att denitrappan ska rivas ut.

DOMSKÄL

Utgångspunkter för prövningen

De övergripande frågor som ska prövas i målet är om Umeå Energi ska få tillstånd till vattenverksamhet i Sävarån för dämning, vattenbortledning och genomförande av vissa åtgärder rörande bl.a. faunapassage samt om det finns förutsättningar för lagligförklaring av delar av befintlig anläggning. Först om tillstånd ges och om

anläggningen bedöms kunna lagligförklaras ska det prövas vilka villkor som bör föreskrivas och om strandskyddsdispens krävs.

Sävarån är utpekad som Natura 2000-område, vilket inkluderar både huvudfåra och tilloppskanal. Bolaget har under målets handläggning med avseende på Natura 2000 justerat och kommit att yrka om tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken. Vidare omfattas ån sedan år 1993 av förbud mot utbyggnad av vattenkraftverk enligt 4 kap. 6 § miljöbalken med hänvisning till att ”Sävarån tillhör de mindre skogsälvar som bevarat sin karaktär som outbyggt vatten”. Kraftverket ligger dessutom inom riksintresse för naturvården enligt 3 kap. 6 § miljöbalken och det finns långt gångna planer på ekologisk restaurering av vissa delar av Sävarån, däribland på sträckan vid kraftverket.

Sävar kraftverk är vidare antagen i den nationella planen för omprövning av miljövillkor för vattenkraftanläggningar i Sverige. Ansökningar avseende Sävaråns kraftverk och övriga kraftverk i Sävarån (Kroknäs och Botsmark) ska – enligt nu gällande regelverk – lämnas in till mark- och miljödomstolen senast den 1 februari 2024. Att kraftverket omfattas av den nationella planen hindrar dock inte en prövning av ansökan i detta mål.

Rådighet m.m.

Initialt kan konstateras att sökanden har den rådighet som krävs för att ansökan ska kunna tas upp till prövning. Det framgår vidare av utredningen i målet att aktuella områden inte omfattas av detaljplan eller områdesbestämmelser enligt 2 kap. 6 § tredje stycket miljöbalken. Det finns därmed inte några planer för området som kan anses stå i strid med den sökta verksamheten.

Tillstånd till vattenverksamhet

Tidigare tillståndsprövning

I målet får det anses utrett att det genom en dom år 1933 gavs tillstånd till att – med användande av dåvarande damm och tilloppskanal – vid Sävarån uppföra ett kraftverk bestående av turbinintag, tub, kraftstation, med turbinsump och avlopps-

kammare samt avloppskanal. Därefter gavs år 1946 tillstånd att bygga om dammen på visst sätt samt skyldighet att anlägga fiskväg, men det tillståndet togs aldrig i anspråk. En ny turbin sattes in år 1994 och en fisktrappa anlades år 1999 av typen denilränna i trä. Tillstånd för dessa senare åtgärder saknas. Enligt bolaget är det som idag kvarstår från 1933-års anläggning maskinstationen, utloppskanalen och intagstuben.

Den befintliga verksamheten har således inte tillståndsprövats mot nuvarande bestämmelser i miljöbalken och endast i begränsad omfattning mot den lagstiftning som gällde vid prövningen år 1933.

Vidare kan noteras att det vid anläggningen 1946 skedde ombyggnationer där nuvarande grunddamm anlades, den tidigare damm som låg längre nedströms revs och inloppskanalen förlänges till nuvarande utseende. Dessa åtgärder utfördes utan något särskilt tillstånd.

Miljökonsekvensbeskrivningen

En ansökan om tillstånd till vattenverksamhet ska innehålla en miljökonsekvensbeskrivning. Aktuell ansökan inkom till domstolen den 15 maj 2018 och annat har inte framkommit än att de ändringar som skedde i 6 kap. miljöbalken per den 1 januari 2018 ska tillämpas i målet, dock att äldre föreskrifter gäller för länsstyrelsens beslut om betydande miljöpåverkan och det föregående samrådet (se övergångsbestämmelserna till lag 2017:955 samt prop 2016/17:200 s. 168).

Syftet med en miljökonsekvensbeskrivning är att identifiera och beskriva de direkta och indirekta effekter som den planerade verksamheten eller åtgärden kan medföra bl.a. på människor, djur, växter, mark, vatten, landskap och kulturmiljö. Syftet är också att möjliggöra en samlad bedömning av dessa effekter på människors hälsa och miljön. I nu aktuellt mål måste även påverkan på Natura 2000-område behandlas samt förutsättningarna för ett eventuellt tillstånd enligt 7 kap. 28 a och b §§ miljöbalken. Även förutsättningarna för undantag mot utbyggnadsförbudet behöver beskrivas.

Nollalternativet

En första fråga är vilka förhållanden på platsen som prövningen ska utgå ifrån, det s.k. nollalternativet. Av lagtexten framgår att en miljökonsekvensbeskrivning ska innehålla uppgifter om rådande miljöförhållanden innan verksamheten påbörjas eller åtgärden vidtas och hur de förhållandena förväntas utveckla sig om verksamheten eller åtgärden inte påbörjas eller vidtas (6 kap. 35 § tredje punkten miljöbalken).

Mark och miljödomstolen konstaterar att vilket nollalternativ som är det korrekta har varit föremål för diskussion under målets handläggning. I miljökonsekvensbeskrivningen har nollalternativet angetts vara nuvarande utformning av anläggningarna med den nuvarande avledningen av vatten från huvudfåran till kraftverket. Den nuvarande anläggningen inkluderar den anläggning som anlades i samband med att tillstånd meddelades år 1933 samt de delar som har anlagts senare och inte är tillståndsprövade.

Länsstyrelsen har slutligen bestämt sin uppfattning på så sätt att man vid prövningen bör utgå från befintlig anläggning på platsen. Kammarkollegiet har instämt i den bedömningen när det gäller Natura 2000-prövningen. Älvräddarna har bl.a. anfört att nollalternativet bör innebära en naturlig konnektivitet och vattenföring på den nu påverkade sträckan av Sävarån.

När det gäller äldre anläggningar där tillstånd helt eller delvis saknas har det i praxis uttalats att det är svårt att rekonstruera de förhållanden som skulle ha rått på platsen, det skulle i vissa fall kräva en utrivning. Mark- och miljööverdomstolen har i sådana fall ansett att det mest rimliga är att utgå från de faktiska förhållandena (se Mark- och miljööverdomstolens dom den 26 februari 2021 i mål nr M 8062-19 med vidare hänvisningar). Mark- och miljödomstolen delar bedömningen och finner att även i detta mål bör utgångspunkten i denna del av prövningen utgå från de faktiska förhållandena i dagsläget och att det utgör ett fullgott underlag för att bedöma de miljöeffekter verksamheten medför.

Mark- och miljödomstolen har sedan att pröva om miljökonsekvensbeskrivningen tillsammans med övrig utredning i målet utgör ett tillräckligt underlag för prövningen av ansökan.

Aktuell utredning och förekommande brister

Bolagets ansökan med miljökonsekvensbeskrivning har kompletterats ett flertal gånger under målets handläggning efter bl.a. påpekanden och synpunkter om brister från myndigheter och andra intressenter.

Länsstyrelsen har initialt menat att bolaget bl.a. inte har gjort en korrekt bedömning när det gäller miljökonsekvenserna av den planerade vattenbortledningen samt av fisktrappans påverkan. Efter bolagets kompletteringar och justeringar – t.ex. de tillkomna yrkandena om att den befintliga fisktrappan ska rivs ut och en tröskel i stället anläggas vid grunddammen – samt att ytterligare beskrivningar ingetts rörande vattnets flödesfördelning, fiskvandring m.m. har länsstyrelsen godtagit bolagets miljökonsekvensbeskrivning.

Älvräddarna har menat att miljökonsekvensbeskrivningen möjligen kan anses ha det innehåll som formellt sett krävs, men att innehållet inte medger någon egentlig bedömning av de miljöeffekter som verksamheten i sig medför och att det inte heller finns ett underlag för prövning av påverkan på Natura 2000-värdena.

Kammarkollegiet har bl. a. anfört att det är tveksamt om underlaget är tillräckligt för att bedöma påverkan på Natura 2000-värdena och lyft att den kumulativa påverkan på sådana värden saknas. Kammarkollegiet har överlämnat frågan till domstolens bedömning.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

Allmänt om naturvärdena i området

Det står klart att Sävarån hyser mycket höga naturvärden. Den aktuella sträckan är ur naturvärdessynpunkt viktig från flera aspekter. Sträckan innehåller till stor del forsar som erbjuder strömvattenhabitat för strömlevande arter. Forskosystem är idag en av de mest påverkade naturtyperna i Sverige, vilket innebär att strömlevande arter generellt har svårt att finna sådana habitat. Området är också viktigt för att det ligger nära kusten, vilket medför att det är intressant för en större mängd arter eftersom det kan hysa förutom rent sötvattenberoende arter även havsvandrande arter. Området är även viktigt eftersom det har ett centralt läge i avrinningsområdet vilket innebär en större varaktighet av vattenflöden jämfört med forssträckor belägna mer perifert i avrinningsområdet. Mer perifera forssträckor får mer variabla vattenflöden och oftare lägre artrikedom då många arter av den anledningen har svårare att kolonisera dessa områden.

Utpekade naturtyper i enlighet med Natura 2000 är *Naturligt större vattendrag av fennoskandisk typ (3210)* samt *Mindre vattendrag med flytbladsvegetation eller akvatiska mossor (3260)*. Utpekade arter är lax, stensimpa, flodpärlmussla, utter och bred gulbrämad dykare. Enligt bevarandeplanen för Sävarån (SE0810436) är bevarandetillståndet gynnsamt för samtliga utpekade arter förutom flodpärlmussla. Bolaget har bedömt att påverkan från den ansökta verksamheten på fastställda bevarandemål för respektive djurart är obetydligt. Förbättringar av anläggningen ska vidtas i form av utbyte av galler vid inloppskanalen, tillämpning av minimitappning och anläggande av tröskel.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att bolaget har bedömt att en fortsatt drift av Sävar kraftverk inte påverkar syftet med Natura 2000-området eller bevarandet av den biologiska mångfalden efter vidtagna försiktighetsåtgärder. Domstolen konstaterar vidare att bolagets bedömning avser bevarandestatusen för hela avrinningsområdet och att någon bedömning av den ansökta verksamhetens påverkan lokalt på Natura 2000-värden inte har gjorts. Domstolen menar dock att de beskrivningar som bolaget har lagt fram under såväl handläggning som

huvudförhandling är tillräckliga för att kunna få en uppfattning även om denna mer lokala påverkan.

Fiskarter och frågan om vandringshinder

I ån förekommer många fiskarter varav många är anadroma, dvs. de fortplantar sig i sötvatten, medan övriga livsstadier tillbringas i havet. Detta gäller exempelvis för lax, öring, harr, sik, flodnejonöga och lake. En förutsättning för sådana arter är att de för sin överlevnad måste kunna passera förbi kraftverket och att detta inte kostar för mycket energi. Huruvida kraftverket utgör ett vandringshinder av betydelse har varit en stor fråga i målet och inkluderar möjligheten för fisken att passera i naturfåran, fisktrappan vid utloppet eller slitsen vid grunddammen.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att sökanden har lagt fram ett relativt omfattande underlag avseende lax och öring i Sävarån samt deras förekomst och förbipassage vid kraftverket. Domstolen bedömer utifrån detta underlag att kraftverket inte utgör ett betydande vandringshinder för lax eller öring. När det gäller andra fiskarter konstaterar domstolen att sökanden har bedömt bestånden i Sävarån av flodnejonöga, harr, sik, bäcknejonöga och elritsa som livskraftiga och lake som sårbar och har bland annat genomfört elfiske för att bedöma detta. Sökanden menar att kraftverket inte heller för dessa arter utgör något betydande vandringshinder. Domstolen finner inte att det har lagts fram tillräckligt underlag som visar på att eller hur dessa arter vandrar förbi kraftverket. Det går därmed inte att utesluta att kraftverket faktiskt utgör ett betydande vandringshinder för dessa arter då de har andra egenskaper, annan simkapacitet och kräver andra förutsättningar.

Domstolen konstaterar vidare att det faktum att kraftverket är placerat långt ned i Sävarån och nära havet innebär att det mest troligt finns fler arter som berörs av ett vandringshinder än högre upp i ån. Trots att ett underlag inte lagts fram som visar att kraftverket inte utgör ett betydande vandringshinder för andra arter, inklusive övrig akvatisk fauna och flora, än lax och öring anser domstolen att det av underlaget går att bilda sig en uppfattning om situationen och miljöpåverkan.

Sammanfattande bedömning - miljökonsekvensbeskrivning

I enlighet med vad som har uttalats i rättspraxis ska en miljökonsekvensbeskrivning anpassas till vad som krävs i det enskilda fallet (se rättsfallet NJA 2009 s. 321). Redovisningen ska kunna läggas till grund för en bedömning av ansökan enligt 2 kap. miljöbalken. En miljökonsekvensbeskrivning ska bidra till att en viss verksamhet, om den får komma till stånd, leder till så lite negativ miljöpåverkan som möjligt.

Domstolen kan till viss del instämma med parternas synpunkter om bristande bedömningar i vissa avseenden men domstolen bedömer ändå att miljökonsekvensbeskrivningen uppfyller de i 6 kap. miljöbalken uppställda kraven och utgör ett tillräckligt underlag för prövningen i målet. Utgångspunkten för prövningen är att naturvärdena är mycket höga och det bedöms inte sannolikt att ytterligare underlag skulle ändra den bedömningen. Miljökonsekvensbeskrivningen innehåller därmed vad som behövs för att kunna göra en samlad bedömning av de väsentliga miljöeffekter som den ansökta verksamheten kan antas medföra. Den specifika miljöbedömningen kan därmed slutföras.

**Natura 2000-prövning samt prövning enligt 4 kap. 6 § miljöbalken
(utbyggnadsförbudet)**

Som framgått skyddas aktuellt område av flera bestämmelser, bl.a. bestämmelserna om Natura 2000 samt miljöbalkens utbyggnadsförbud i 4 kap. 6 §. Det krävs tillstånd för att bedriva en verksamhet som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område. Tillstånd får lämnas bara om verksamheten – ensam eller tillsammans med andra pågående eller planerade verksamheter eller åtgärder – inte kan skada den livsmiljö eller de livsmiljöer i området som ska skyddas.

Verksamheten får inte heller medföra att den art eller de arter som ska skyddas inom området utsätts för en störning som på ett betydande sätt kan försvåra bevarandet i området av arten eller arterna. (Se 4 kap. 8 § samt 7 kap. 28 a och 28 b §§ miljöbalken).

Miljöbalkens utbyggnadsförbud innebär att det råder förbud mot vattenkrafts-

utbyggnad i vissa älvar, älvsträckor och andra vattendrag. Enbart sådan utbyggnad som förorsakar endast *obetydlig miljöpåverkan* är tillåten i dessa områden (se 4 kap. 6 § miljöbalken i dess lydelse före den 1 januari 2019, som är tillämplig i målet då ansökan gjordes innan dess). Detta förbud bygger på riksdagens beslut 1972 om riktlinjer för den fysiska riksplaneringen. Riktlinjerna utgick från de mycket stora naturvårds-, kulturminnesvårds- och friluftslivsintressen som finns utefter de berörda vattendragen samt de betydande värden som outbyggda vattensystem har även för andra intressen såsom fiske.

Den aktuella undantagsbestämmelsen om obetydlig miljöpåverkan infördes i lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m. (naturresurslagen) och kom att överföras till miljöbalken. I förarbetena till miljöbalken anges att undantagsbestämmelsen innebär att tillstånd bör kunna lämnas för smärre åtgärder som hänförs till en redan företagen utbyggnad, t.ex. ersättningsbyggnader till ett befintligt kraftverk och ombyggnader eller effektiviseringar, under förutsättning att inverkan på naturmiljön inte ökar i nämnvärd omfattning. Vidare framgår att det inte i och för sig finns något hinder mot att lämna tillstånd till nya vattenkraftsprojekt men att det torde vara utomordentligt få helt nya projekt som endast har obetydlig miljöpåverkan. (Se prop. 1997/98:45, del 2, s. 41.)

När det gäller utbyggnad av s.k. minikraftverk anges i propositionen till naturresurslagen att undantagsbestämmelsen kan aktualiseras bl.a. när det på den aktuella platsen redan finns en anläggning som påverkar vattendraget, t.ex. en dammanläggning eller liknande. Det nämns att tillkomsten av ett minikraftverk i sådana fall till och med kan innebära vissa fördelar, t.ex. om det innebär att en befintlig, dåligt underhållen flottningsdamm samtidigt kan restaureras. En förutsättning för att tillåta utbyggnad i sådana fall är dock alltid att åtgärden kan vidtas utan att syftet med utbyggnadsförbudet förfelas. Man bör också kunna ställa särskilda krav på åtgärdens utformning med tanke på naturvården, fisket och landskapsbilden. (Se prop. 1985/86:3 s. 110 f.) Regeringsrätten har angående tolkningen av undantagsbestämmelsen slagit fast att begreppet obetydlig miljöpåverkan innebär en mycket restriktiv bedömning av vattenföretagets

tillåtlighet. Vid denna bedömning kan inte bortses från vare sig annan miljöpåverkan än sådan som uttryckligen nämnts i förarbetena när älvsträckan skyddades eller sådana effekter på miljön som inte kan antas bli bestående (se rättsfallen RÅ 1993 ref. 44 och RÅ 2004 ref. 14).

Mark- och miljödomstolens bedömning

Kraftverket fanns på plats och var i drift när Sävarån skyddades mot vattenkraftutbyggnad år 1993, men stora förändringar hade gjorts jämfört med tillståndet från år 1933. Dammen hade flyttats, och vatten avleddes från huvudfåran högre upp än tidigare så att en längre forssträcka påverkades av vattenavledning.

När det gäller miljöpåverkan av den nya turbinen som installerades år 1994 – dvs. efter det att Sävarån skyddades mot ytterligare vattenkraftsutbyggnad – tillsammans med den planerade minimitappning som det nu söks tillstånd för jämfört med miljöpåverkan av den ursprungliga turbinen kan följande konstateras.

Skillnaden med den nya turbinen är att slukförmågan ökade från 3,0 till 4,6 m³/s jämfört med den gamla. Den nya turbinen kan inte köras på lika låga flöden som den gamla vilket medför att de minsta flödena i huvudfåran ökar. Samtidigt medför den nya turbinen att avledningen från huvudfåran ökar under andra delar av året till följd av den större slukförmågan. Av underlaget framgår att flödena i huvudfåran kommer – med drift i enlighet med ansökan och den nya turbinen – att vara väsentligen lägre under ca 22% av året jämfört med drift med den gamla turbinen. Under denna period kommer flödena i huvudfåran att vara mellan 39% och 65% av de naturliga, vilket minskar ytan av strömvattenhabitat.

Vidare kan domstolen konstatera följande. Det finns ett starkt samband mellan magnituden på vattenflöden och ytan av habitat för forslevande arter samt att det är vattenflödets storlek under kritiska perioder som är viktig snarare än vattenflödets genomsnittliga storlek. Det faktum att ingen avledning av vatten planeras att ske vid flöden understigande 3,0 m³/s gör att den mest kritiska perioden för de flesta vattenorganismer, d.v.s. den tid på året då vattenflödena är som absolut lägst, inte påverkas. Å andra sidan infaller perioderna med större avledning under perioder på

året som också är kritiska för organismers överlevnad eftersom vattenflödena blir lägre under oktober till februari. Vinterperioden är ofta en flaskhals för de flesta arter som är knutna till rinnande vatten. Visserligen skulle den sökta verksamheten inte påverka de allra lägsta flödena tack vare minimitappningen, men den skulle förlänga tiden då ekosystemet befinner sig i mycket låga flöden. Med tanke på det stora antal arter (inklusive hotade och skyddsvärda) som har visats förekomma på sträckan, samt att strömvattenhabitatet tack vare sitt läge i landskapet och avrinningsområdet har ytterligare naturvärden, kan denna påverkan inte bedömas som ringa eller obetydlig.

Mot denna bakgrund finner mark- och miljödomstolen att det inte kan anses visat att verksamheten sedan turbinen installerades har kunnat bedrivas – och inte heller med den planerade verksamheten framgent kommer att kunna bedrivas – med en obetydlig påverkan. Den ansökta verksamheten står således i strid med utbyggnadsförbudet i 4 kap. 6 § miljöbalken. Redan av detta skäl ska ansökan avslås.

Vad gäller påverkan på Natura 2000 så anser domstolen att bolaget har visat att den ansökta verksamheten mest troligt inte skulle påverka de utpekade värdena på ett sådant sätt att gynnsam bevarandestatus inte kan upprätthållas. Med utgången av prövningen mot 4 kap 6 § miljöbalken finner domstolen dock inte att någon vidare prövning av ett Natura 2000 tillstånd är behövlig.

Båtnadsberäkning

Tillåtligheten ska också bedömas utifrån en bedömning av den samhällsekonomiska nyttan vägt mot miljökostnaderna, se 11 kap. 6 § miljöbalken i dess lydelse före den 1 januari 2019 som stadgar att en vattenverksamhet får bedrivas endast om dess fördelar från allmän och enskild synpunkt överväger kostnaderna samt skadorna och olägenheterna av den.

Sävaråns kraftverk är ett strömkraftverk utan reglerförmåga, med stor planerad minimitappning. Det gör att kraftverket endast kommer att producera el under delar

av året, och då under perioder med hög avrinning, dvs. snösmältningsperioden samt höstmånaderna. Under dessa perioder, särskilt under snösmältningen, råder ett stort överskott på elproduktion i förhållande till inhemsk konsumtion, medan kraftverket i regel kommer att stå stilla eller producera lite under vintermånader med stort elbehov. Kraftverkets installerade effekt är vidare liten i förhållande till de flesta andra kraftverk i regionen. Den samhällsekonomiska vinsten av kraftverket kan sammantaget sägas vara liten. Som framgått av domstolens resonemang ovan instämmer domstolen inte med bolagets bedömning att verksamheten endast medför obetydlig påverkan. Det faktum att bolaget har bedömt att verksamheten endast medför obetydlig påverkan medför att bolaget, enligt domstolens mening, även har underskattat kostnaderna för skadorna och olägenheterna för den ansökta verksamheten.

Sammantaget bedömer domstolen att fördelarna från allmän och enskild synpunkt inte överväger kostnaderna samt skadorna och olägenheterna för den ansökta verksamheten. Även detta förhållande utgör skäl för att avslå ansökan.

Lagligförklaring

Mark- och miljödomstolen har funnit att ansökan om tillstånd till vattenverksamhet vid Sävaråns kraftverk ska avslås. De anläggningar som ansökan om lagligförklaring rör är nära sammankopplade med den ansökta vattenverksamheten. Eftersom det inte samtidigt finns förutsättningar enligt miljöbalken att ge tillstånd till och villkorsreglera vattenverksamheten finns det inte förutsättningar att lagligförklara anläggningen (se bl.a. Mark- och miljööverdomstolens domar den 30 oktober 2019 i mål nr M 7628-18 och den 21 februari 2020 i mål nr M 1575-19). Yrkandena om lagligförklaring ska därför avslås.

Sammanfattning

Mark- och miljödomstolen finner att den ansökta verksamheten strider mot utbyggnadsförbudet i 4 kap. 6 § miljöbalken. Vidare bedömer domstolen vid en avvägning enligt 11 kap. 6 § miljöbalken att fördelarna med den ansökta verksamheten inte överväger nackdelarna för miljön. Ansökan ska därmed avslås.

Bolagets yrkanden om lagligförklaring avslås med denna utgång. Domstolen prövar nedan prövningsavgift och rättegångskostnader men finner utöver det inte anledning att pröva andra frågor i målet.

Prövningsavgift

Mark- och miljödomstolen har i beslut den 26 juni 2018 bestämt att sökanden skulle betala en prövningsavgift om 71 566 kr enligt förordningen (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken. Bolaget har invänt mot att prövningsavgiften denna och menat att den ska baseras på de planerade åtgärderna och bestämmas till 5 000 kr.

Mark- och miljödomstolen finner inte skäl att ändra tidigare beslut om prövningsavgift av samma skäl som framgår i tidigare beslut. Avgiften ska därför slutligt bestämmas till samma belopp.

Rättegångskostnader

Yrkandena om ersättning för rättegångskostnader har medgetts av bolaget och ska bifallas på sätt som framgår av domslutet.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (MMD-01)

Överklagande senast den 28 november 2022.

Katarina Brodin

Camilla Wolf-Watz

I domstolens avgörande har deltagit chefsrådmannen Katarina Brodin och tekniska rådet Camilla Wolf-Watz samt de särskilda ledamöterna Carina Edblad och Roland Jansson.

Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans

MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.
Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.

Hur man överklagar Mark- och miljööverdomstolens avgörande

Den som vill överklaga Mark- och miljööverdomstolens avgörande ska göra det genom att skriva till Högsta domstolen. Överklagandet ska dock skickas eller lämnas till Mark- och miljööverdomstolen.

Senaste tid för att överklaga

Överklagandet ska ha kommit in till Mark- och miljööverdomstolen senast den dag som anges i slutet av Mark- och miljööverdomstolens avgörande.

Beslut om häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken eller reseförbud får överklagas utan tidsbegränsning.

Om överklagandet har kommit in i rätt tid, skickar Mark- och miljööverdomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Högsta domstolen.

Prövningstillstånd i Högsta domstolen

Det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen ska pröva ett överklagande. Högsta domstolen får meddela prövningsstillstånd endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller om
2. det finns synnerliga skäl till sådan prövning, så som att det finns grund för resning, att domvilla förekommit eller att målets utgång i Mark- och

miljööverdomstolen uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Överklagandets innehåll

Överklagandet ska innehålla uppgifter om

1. klagandens namn, adress och telefonnummer,
2. det avgörande som överklagas (domstolens namn och avdelning samt dag för avgörandet och målnummer),
3. den ändring i avgörandet som klaganden begär,
4. de skäl som klaganden vill ange för att avgörandet ska ändras,
5. de skäl som klaganden vill ange för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
6. de bevis som klaganden åberopar och vad som ska bevisas med varje bevis.

Förenklad delgivning

Om målet överklagas kan Högsta domstolen använda förenklad delgivning vid utskick av handlingar i målet, under förutsättning att mottagaren där eller i någon tidigare instans har fått information om sådan delgivning.

Mer information

För information om rättegången i Högsta domstolen, se www.hogstodomstolen.se